

III. ÖRÖKSÉGVÉDELMI VIZSGÁLAT VÁROSRÉSZENKÉNT

1

III. 4. VIZIVÁROS

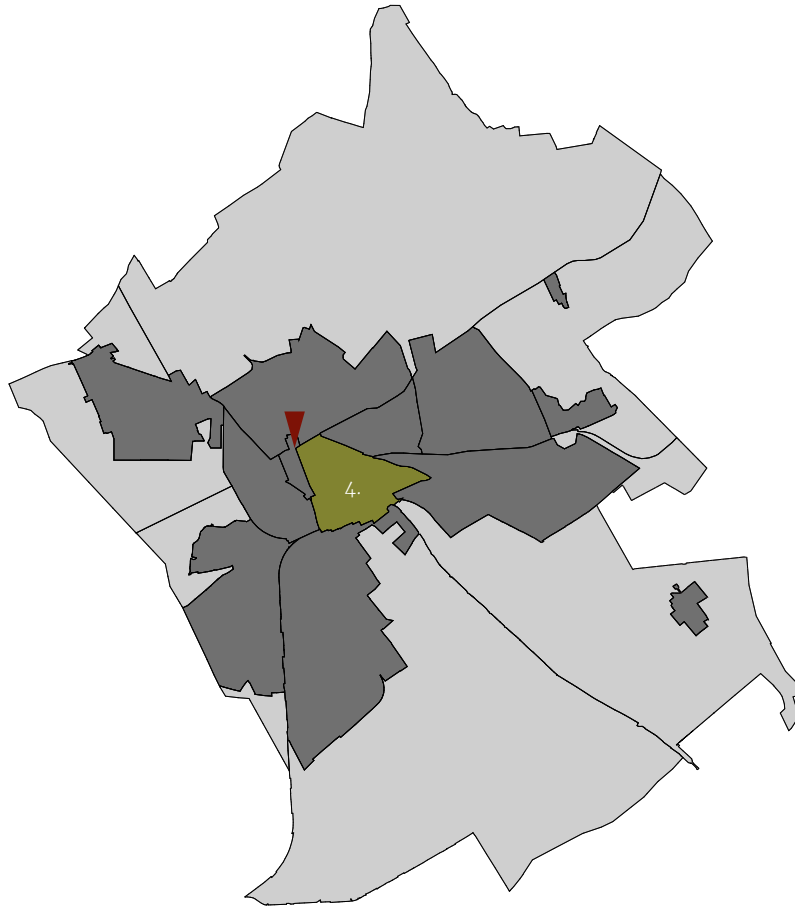

III. 4/2. VIZIVÁROS tartalomjegyzék

TARTALOMJEGYZÉK

- 4/1. Címlap
- 4/2. Tartalomjegyzék
- 4/3. Viziváros határai
- 4/4. Viziváros településszerkezeti kialakulása
- 4/5. Viziváros védett örökségi értékei
  - 4/5.1. Régészeti örökségi értékek
    - 4/5.1.1. Régészeti lelőhelyek térképe
    - 4/5.1.2. Régészeti lelőhelyek ismertetése
  - 4/5.2. Országosan védett építészeti örökségi értékek
    - 4/5.2.1. Műemléki védett értékek térképe
    - 4/5.2.2. Műemléki védett értékek ismertetése
    - 4/5.2.3. Műemléki védelemre javasolt értékek
  - 4/5.3. Helyi védett építészeti örökségi értékek
    - 4/5.3.1. Helyi védett értékek térképe
    - 4/5.3.2. Helyi védett értékek ismertetése
    - 4/5.3.3. Helyi védelemre javasolt értékek
- 4/6. Viziváros hatásvizsgálat
- 4/7. Viziváros értékvédelmi terv

III. 4/3. VIZIVÁROS határai

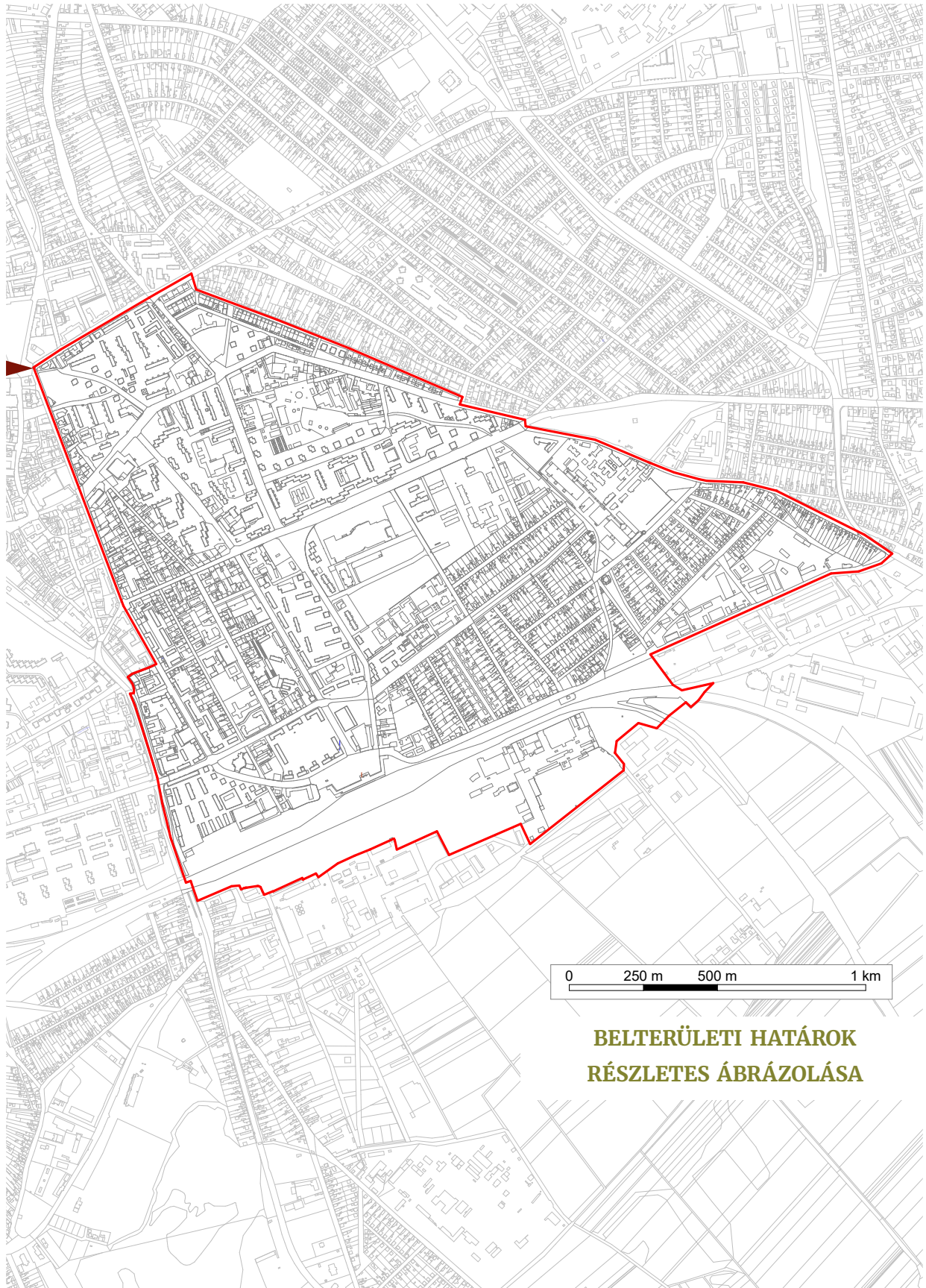

VIZIVÁROS BELTERÜLETI HATÁRAI:

(a piros jeltől kezdve, az óra járásával azonos irányban)

- Szekfű Gyula utca
- Berényi út
- Móricz Zsigmond utca (Felső-Királysor)
- Géza utca
- Királysor (Alsó Királysor)
- Seregélyesi út
- Mártírok útja
- Déli Ipari Park nyugati határvonala
- összekötés a budapesti és a pusztaszabolcsi vasútvonalak felett a vasútállomás alsóvárosi telekhatárával
- Vasútállomás alsóvárosi déli telekhatára
- Széchenyi utca
- Vak Bottyán köz
- Prohászka Ottokár utca
- Várkörút

III. 4/3. VIZIVÁROS határai

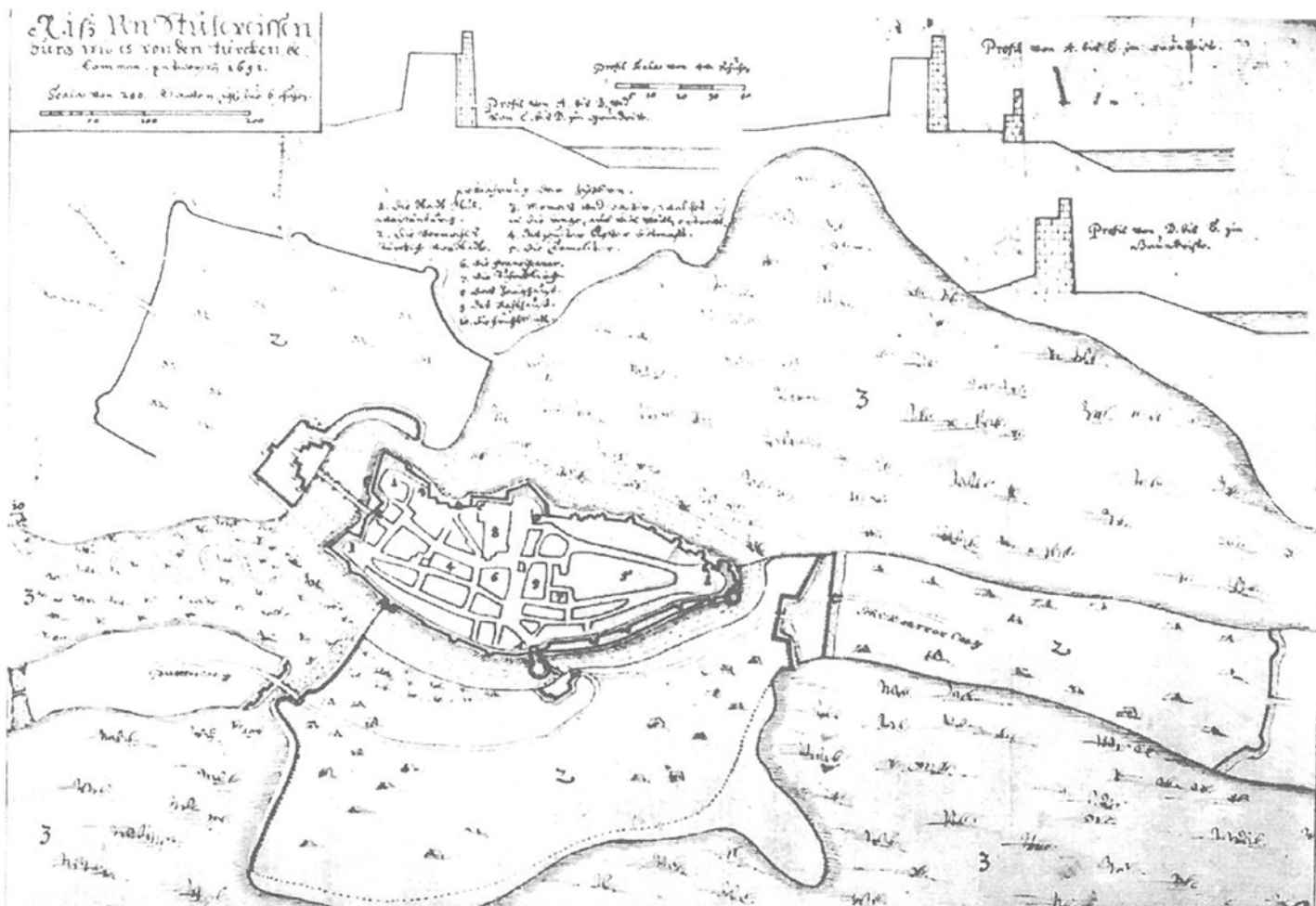

III. 4/4. VIZIVÁROS településszerkezeti kialakulása

A TERÜLET A 16. SZÁZADIG

A belvárostól keletre eső terület a városlaprajzok és a metszetek alapján többségében mocsaras rész volt a középkorban, de korábbi megtelepedés nyomait sikerült megfigyelni az Árpád-fürdő mögötti parkolóban (Várkörút), mely kívül esett a városfalon. A régészeti megfigyelések során urnamezős kultúrához köthető telepnyomok (árkok, gödrök) is kerültek a felszínre. Elképzelhető, hogy a késő bronzkorban egy rövid ideig tartó klímaváltozás hatására alacsonyabban volt a vízszint, így alkalmas volt ez a terület a letelepülésre. A Lövölde-Zrínyi-Budai-Huszár utcák által határolt, 8502/17. hrsz.-ú ingatlanon egy Árpád-kori település részlete feküdt, melynek széle minden irányban túlnyúlt a beruházási területen. A falnak egyelőre nem került elő a központja. Az egyes házcsoportok, önálló gazdaságokként sejtyszerűen alkották a települést. A leletek csekély mennyisége alapján a lakók valószínűleg békésen, tervszerűen hagyhatták el a falut még a tatárjárás előtt, miután házaikat teljesen kiürítették. Az Árpád-kori település azonosítása a rendelkezésünkre álló források alapján egyelőre nem lehetséges.

A középkori Belvárostól délre fekvő területen alakult ki az Árpád-kor végén a Szűz Mária-társaskáptalan Ingovány nevű földje.

1691. évi német alaprajz

III. 4/4. VIZIVÁROS településszerkezeti kialakulása

17–18. SZÁZAD

Az egykori középkori királyi központot, a későbbi belvárost, három oldalról is népes külvárosok övezték, melyek feltehetően közel egyidőben keletkeztek a történelmi városmaggal, az ott élők védelmére, ellátására és kiszolgálására. A keleti oldal azonban sokáig beépítetlen mocsaras terület volt. A város építéstörténetét jelentősen befolyásolhatta a lakott területet övező mocsárvilág, melynek visszahúzódása idővel egyre erőteljesebben észrevehetővé vált. La Vergne császári mérnökkapitány 1689-ben készített – e korszak Székesfehérvára leghitelesebb ábrázolásának tartott – felvételi rajzán az egykori mocsár területén már szántóföldek, megművelt területek láthatók.

A város mára szinte nyomtalanul elenyészett erődítésfalai végleges formájukat a török hódoltság idején nyerték el, melyeken a kivonulásokat követő 18. századi javítgatások gyakorlatilag már nem változtattak. A város történelmi korokat megélt védőfalainak utolsó maradványait az 1800-as években bontották el, császári utasításra. Utolsó hiteles ábrázolásuk, többek között Liptay János 1797-es városalapróján követhető nyomon. A térképen még látszanak a belvárost övező középkori városfalak, de a keleti oldalán a Berényi úttól délre, a Felsővároshoz csatlakozva, elkezdődött már a parcellázás néhány házzal. Délebbre a még mocsaras terület is már telkekre osztott, sőt fő útrendszere is kialakult. Viziváros, a keleti külváros, 1797–1817 között jött létre, a források 1802-ben említik először önálló városrészként, *aquatica civitate* néven. Beépítésének szükségességét a Rákóczi szabadságharc utáni időktől egyre erősödő népességnövekedés indokolta.

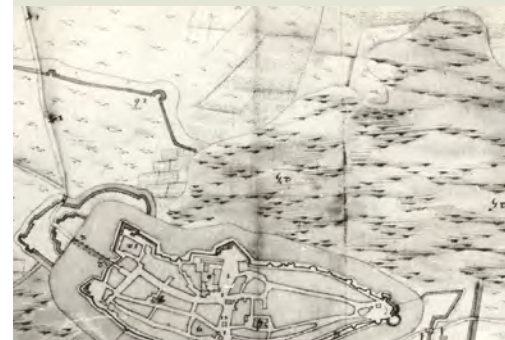
19. SZÁZADI – ÚJ VÁROSRÉSZ SZÜLETÉSE

Wüstinger József belterületi térképén is a mai Rákóczi úttól délre fekvő rész még nagyrészt üres. Viszont teljes mértékben kialakult a mai, a Budai útra merőleges utcahálózat a várároktól kelet felé a mai Gáz utcáig és a Lövölde utcáig. Déli irányban a parcellázás a mai Horváth István utcánál ért véget. Nagyobb mértékű beépítés csak a mai József utca keleti oldalán tapasztalható, valamint a Budai úti keresztezések saroktelkein.

A Szépítő Bizottság az 1830-as években rendszeresen véleményezte a Viziváros új utcáinak kialakítását és a csatornázásokat. A Viziváros elnevezést is az egykor az utcák közepén csörgedező csatornákról kapta, amelyek behálózták a környéket. A térkép számos hidat jelez az árkok felett a bejövő utaknál. A vizivárosi megművelt terület ekkor a várárok mentén keletkező kertektől egészen a Szőlőhegyig terjeszkedett. A déli terjeszkedést a század derekán megvalósult vasútépítés megállította.

A VASÚT MEGÁLLJT PARANCSON

A 19. század derekán a „vaspálya” kiépítése nem csupán Székesfehérvár településszerkezetében okozott – térben és időben is – alapvető változást, hanem a város földrajzi helyzeténél fogva az egész Kárpát-medence vasúthálózatának kiépítésében nagy jelentőséggel bírt. 1860 körül felépült a vasúti pályaudvar teljes hosszában, az állomásépülettel és az üzemi területtel együtt.

1689. La Vergne-féle városalaprész

1797. Liptay-féle városalaprész

1826. Wüstinger-féle városalaprész

III. 4/4. VIZIVÁROS településszerkezeti kialakulása

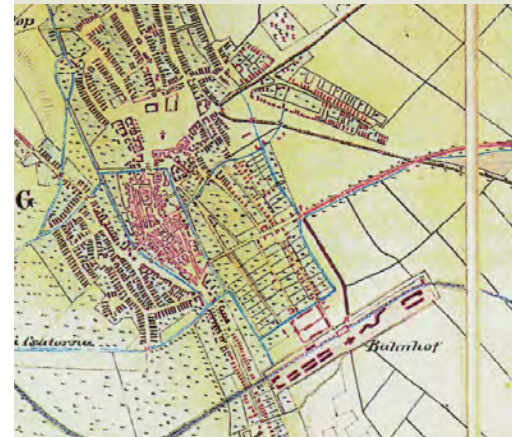
A városból a különböző fontos európai központokat összekötő érkező-kiinduló vasútvonalak néhány évtized alatt történt kiépülésével Székesfehérvárt a Dunántúl kiemelkedően fontos vasúti csomópontjává fejlesztették. Az első szerelvény 1860. július 1-én indult el Újszöny felé. Az állomás mellett a székesfehérvári üzem volt a Déli Vasút társaság egyetlen magyarországi karbantartó-javító műhelye, a későbbi MÁV Járműjavító Üzem elődje. A vasút kiépítése Székesfehérvár történelmi városszerkezetében is komoly változásokat eredményezett. A kezdetben még külvárosi telepítésű indóház néhány évtized alatt egyre fokozottabban vonzotta maga felé a város, ezen belül a korábban néptelen Viziváros déli irányú terjeszkedését. Azonban a vágányhálózat javarészenek és a vasúti épületeknek kelet-nyugati irányú tengelyre fűzése valójában valójában kettészelte a várost és megszakította a fejlődő vizivárosi terület és a délebbre fekvő Váralja kapcsolatát, ezzel máig ható végleges határt szabott a Viziváros további déli irányú terjeszkedésének. A vasút kezdetben nagyon messze esett a Belvárostól, a környék igazi néptelen külvárosnak számított. A Viziváros külvárosként viszont hamarosan egybeolvadt a középkori Fehérvárral. Megindult a terjeszkedés keleti irányba, 1870-es években felépült a gázgyár az ősi Fehérvár egyik legfontosabb útvonala, az Alsó-Királysor mentén, akkor még külső területnek számító vizivárosi major helyén. Ezzel vette kezdetét a város ellátását biztosító további telephelyek, a villanygyár, majd a vízmű egy tömbben létrehozása. A terület nyugati sarkán létesült az Első székesfehérvári Gőzhengermalom, mellette a gabonasilókkal (Akótsmalom). Így jött létre néhány évtized alatt a hajdani Gáztelep utca és a Gőzmalom utca között Székesfehérvár első „ipari parkja”.

20. SZÁZAD ELSŐ FELE – NAGY BERUHÁZÁSOK A FIATAL VÁROSRÉSZBEN

A Viziváros lett a 19. század végén Székesfehérvár városiasan beépített fiatal polgári külvárosa. A fejlődés fő szervező ereje a belvárosi Vörösmarty térig kiépített Budai út volt. Ennek mentén épültek a nagy katonai beruházások. A század utolsó harmadától már csak a Budai úttól északra eső területet nevezték Vizivárosnak, az attól délre elterülő részt a laktanyákkal együtt Tóvárosnak jelölték. Itt kezdődött el a 20. század első évtizedeiben a megyei kórház pavilon együttesének építése is.

A századfordulón a vasút közelében létrejött a vasúti kertes munkástelep, a Búrtelep. Ezzel a Fehérvár településszerkezetében új, a természeti adottságoktól független, mérnökileg kitűzött, derékszögben kereszteződő utcahálózatra épülő forma, a „telep” itt is megjelenik. Alig két évtized alatt épült ki a Víziváros a mai Rákóczi út, Gáz utca, Lövölde út és Horvát István út közötti területen. A 20. század első éveiben, végleg lebontották a várfalakat, így már több helyen meg lehetett közelíteni a belvárost. Ezzel a középkori kapuktól független településszerkezet kezdett kialakulni. Teljesen beépült a Gáztelep utcától a Budai úti vámházig terjedő háromszög alakú tömb is.

A századfordulós fejlődésnek jelentős szakasza volt az Aszalvölgyi árok új medrének megépülése (1885), majd a befedése. Ezzel

1863. II. Katonai felmérés

1939. Szathmáry-féle várostérkép

1939. Szathmáry-féle várostérkép

III. 4/4. VIZIVÁROS településszerkezeti kialakulása

kialakult a Vasútvidék alközpont, ami a következő évtizedekben további fejlesztéseket ösztönzött. A nyitott csatornák befedésével a vizes területeket kiszárították, feltöltötték. Megépítették az Új Várkörutat (ma Prohászka Ottokár út), ami már összekötötte a vasútállomást a történelmi belvárossal.

A másik, az északi központ a Belváros romkertji kijárata közelében fejlődött ki, ennek kezdeménye volt a Rákóczi úti tengelyen a 20. század elején megépült a vizivárosi Jézus Szíve templom és környezete, az árvaház és aggintézet. A Belső Piacon (volt Május 1, ma Széna tér) a két világháború között szűnt meg az árusítás. 1938-ban az iskola megépítésével a város végleg „belakta” az egykori hatalmas felsővárosi vásárteret.

1945-TŐL MÁIG – ÚJ VÁROSRESZ AZ „ALIG RÉGI” HELYÉN

Ezt a szárnyaló fejlődést törte kerré könyörtelenül a II. világháború. Székesfehérvár a frontváros szerepét töltötte be a Budapest elfoglalásáért vívott harcokban. A szőnyegbombázást elsősorban a vasút környéki objektumokat, területeket sújtotta. Rommá lett az egész vasútvidék. Az újjáépítés is természetesen a vasútnál kezdődött, helyreállítása mindenben elsőbbséget élvezett, már 1945 áprilisában sikerült újraindítani a vasúti forgalmat. A romeltakarítást és az újjáépítést a lakosság köz munkában végezte. A Viziváros épületállományát – elsősorban a vasút közelsége miatt – különösen sok kár érte.

A háború utáni átalakítás első nagy rendezési tervét 1952-ben készült. Az ehhez csatlakozó beépítési javaslat a Viziváros területen is nagyarányú bontást irányozott elő. A 60-as évek városépítésében a tömeges lakásépítés állt a középpontban. Többek között a városias, elővárosi jellegű lakóterületek, így a Viziváros jelentős szanálását, az összefüggő zöldterületek megszüntetését és ezek sokszintes lakóépületekkel való beépítését határozták el. „Átépitendőként” írták le a pályaudvartól az Engels útig (mai Szekfű Gyula utca) terjedő nagy területet, beleértve a legkorábban lakott és fejlett polgárvárosi részét is.

E kor nagy lakótelepi építkezéseivel jelentek meg az új építési technológiák. Ekkor épült be a régi épületállomány bontásával a József utca – Deák Ferenc utca, a Horváth István utca és vasút közötti sáv teljes hosszában. A Május 1. tér (ma Széna tér) zöldterületi célra fenntartott részén öt magasházat emeltek.

Az 1964 után létesülő, hatalmas méretű, összefüggő vizivárosi lakótelepek házigyári technológiával készültek. A Velinszky lakótelep (1967–71) önmagában két lakókörzet nagyságú, melyeket a forgalmas Rákóczi út választ el. Ezt követte a Vorosilovgrad (ma Vizivárosi) lakótelep (1976–79) a Budai út – Királysor – Gáz utca hatalmas háromszögében, részben megőrizve a korábbi utcahálózatot. A 70-es évek végén a közintézmények jelentős részét egy Angliából honosított könnyűszerkezetes rendszerrel valósították meg. Az 1970–80-as években épültek a Viziváros nagyobb középületei.

Az egykoron szervesen fejlődött, polgáris városrész eltűntetése két évtized alatt zajlott le, helyén egy gigantikus új városrész nőtt ki, amelynek helyi jellege csupán a mennyisége kiemelkedő mértékében fedezhető fel.

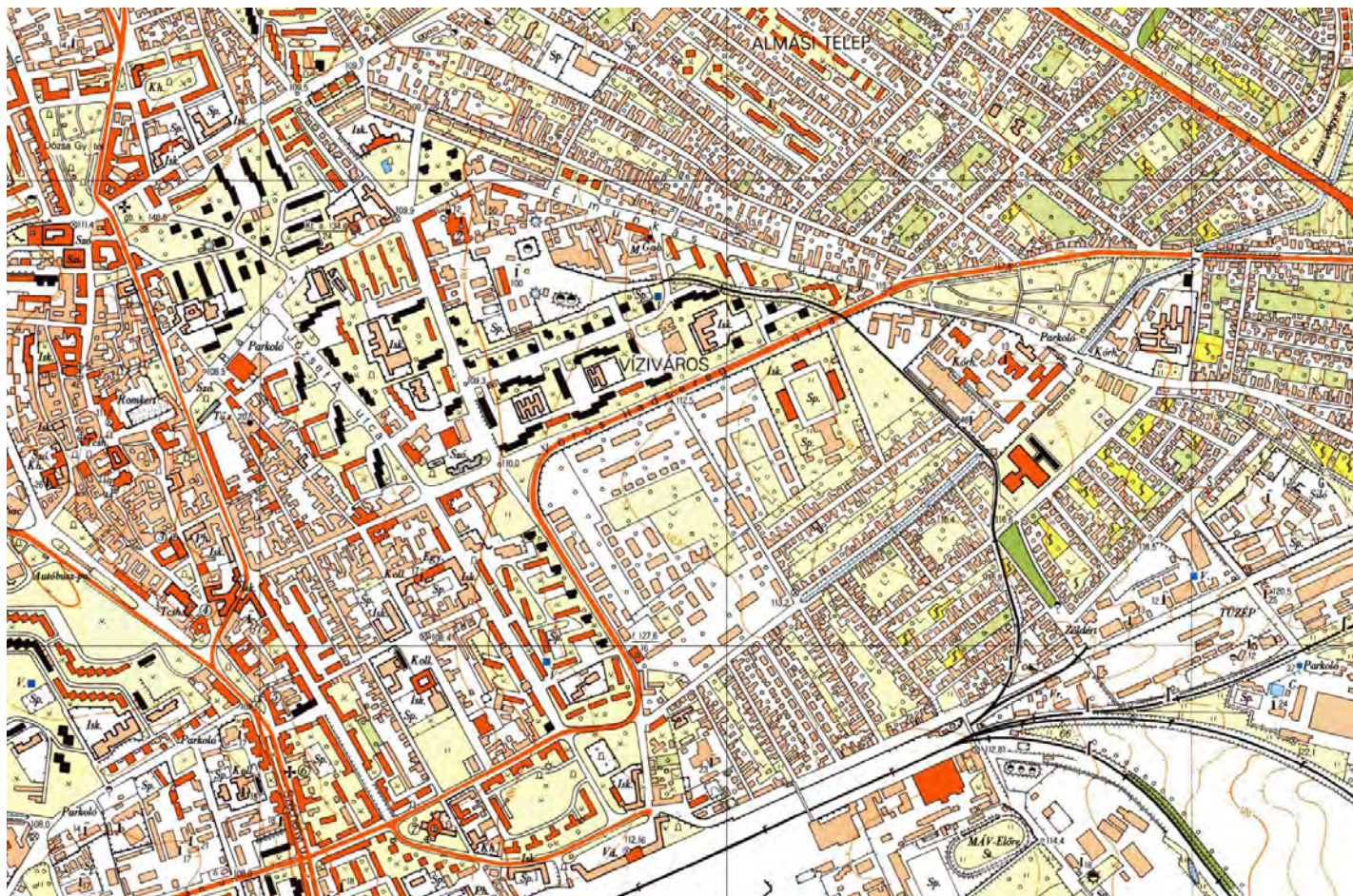
1921. Szathmáry-féle térkép

III. 4/4. VIZIVÁROS településszerkezeti kialakulása

A Vizivárosban a 19. század és 20. század első fele polgári korszakának városépítészete már csak nyomokban létezik: a mai Várkörút mentén, a hegyesszögben összefutó Távirida és Kégl György utcákban, a Budai úttól délre a „gyümölcs – utcák” környékén és a Jézus Szíve templom körüli épületegyüttesben a Széna téren.

A polgári kori építési lendület tanújaként megmenekült, elenyésző számú – még ma is igényesen gondozott – ház láttán különösen szomorú, hogy ez a százötven évet megélt, pezsgő életű hatalmas polgári városrész a minimális építészeti dokumentálást mellőzve tűnt el a föld színéről, mindössze másfél évtized alatt.

1888. Felmérés

III. 4/5. VIZIVÁROS védett örökségi értékei

A Belvárossal szomszédos, attól keletre fekvő terület nemcsak a középkorban, de később is sokáig lakatlan volt. A 17. század végi városrajzok szántóföldeket, megművelt területeket ábrázoltak. A városfalak megszűntével és a vizes részek lecsapolásával északról dél felé haladva elkezdődött egy fokozatos beépülés. A beszédes nevű Viziváros a Belváros közvetlen közelében a legkésőbb kialakult városrész. Mégis akkora a jelentősége, hogy az szinte az egész város fejlődésére kihatott. Az egyik városfejlesztő tényező a vasút kiépítése volt az a 1860-as évektől, a vizivárosi rész déli határán, a Váraljai réten. A vasút vonzotta a vidékről érkező munkáskezeket, rohamosan nőtt a lakosság, egyre több munkáslakásra lett szükség, keleti irányba terjeszkedett a város, ugyanakkor a vasúttól délre fekvő részek meg egy jó darabig elmaradtak a fejlődésben. A Viziváros mérnöki szabályossággal kialakított parcelláin az egyre fokozódó kertvárosias beépülésének is a vasút szabott területi határt.

A városrész akkor még külterületnek számító majorságából alakították ki „kései ipari forradalomként” Székesfehérvár városi közműveinek központját, és területén valósultak meg a 19. század során a nagy katonai beruházások. A Viziváros távolabbi részébe települtek Kégl György adományozó földbirtokos jóvoltából a 19 – 20. század fordulóján a megyei kórház pavilonjai. A keleti városrész intenzív kialakulása a polgáriásodás időszakára esett. Ezt tükrözte az épületállomány is egészen a 20. század derekáig.

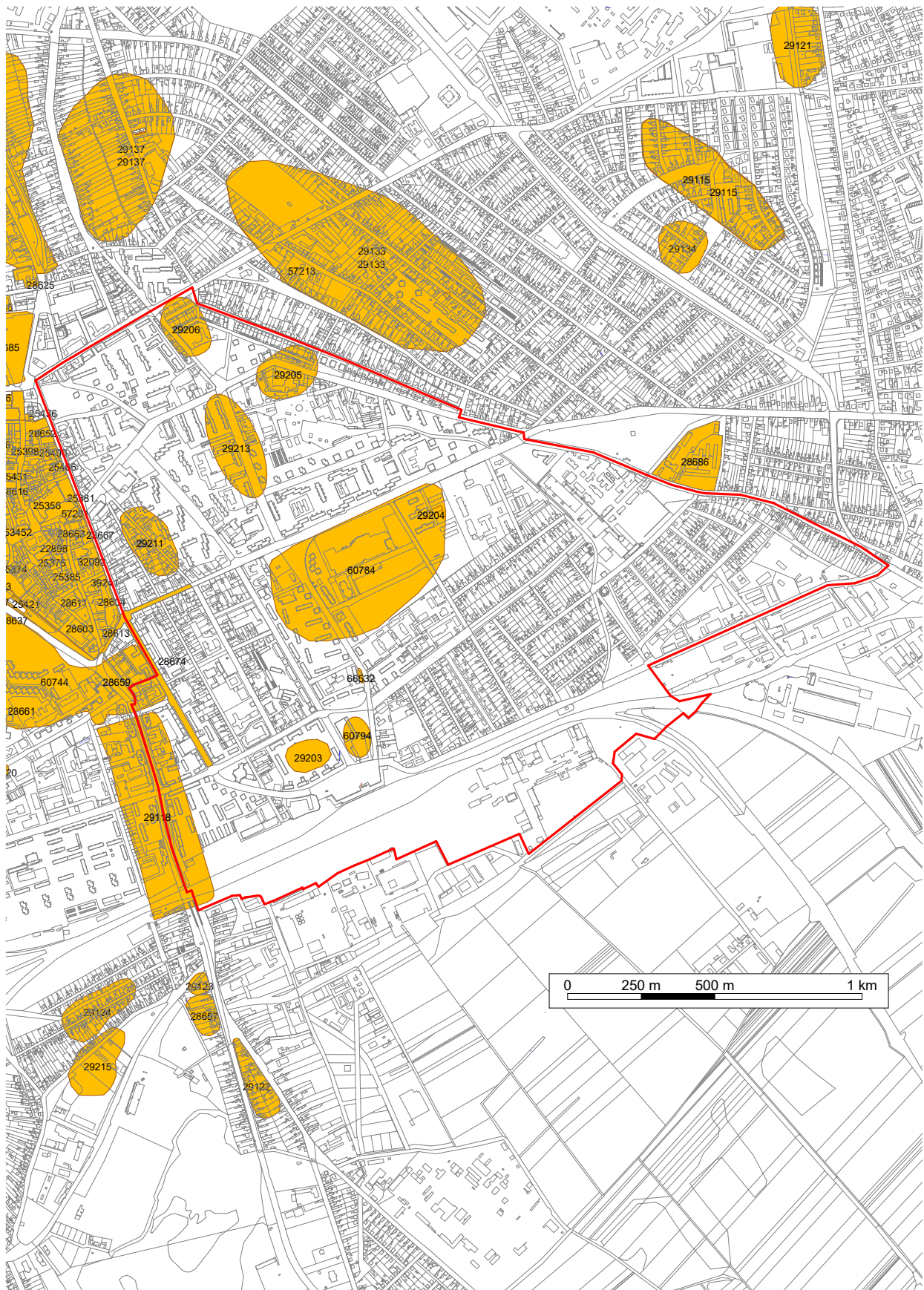
A II. világháború szőnyegbombázásai a vasútállomás közelében, a Viziváros déli részében okozták a legnagyobb pusztítást. Az újjáépülés évtizedeit is sajátos kényszerűséggel élte meg ez a városrész. A virágzó kispolgári életforma alig 100-150 éves épületállománya a szocialista házigyári lakótelepek tömeglakásépítési áldozataként a városrész nagy részében mindössze másfél évtized alatt eltűnt a föld színéről.

Fotó: Sulyok Roland

Ezzel a gyökeres karakterváltozással magyarázható, hogy a fennmaradt értékek megbecsülésére, megőrzésére a helyi értékvédelem viszonylag nagyobb szerephez jut ebben a városrészben.

III. 4/5.1.1. VIZIVÁROS régészeti lelőhelyek térképe

III. 4/5.1.2. VIZIVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

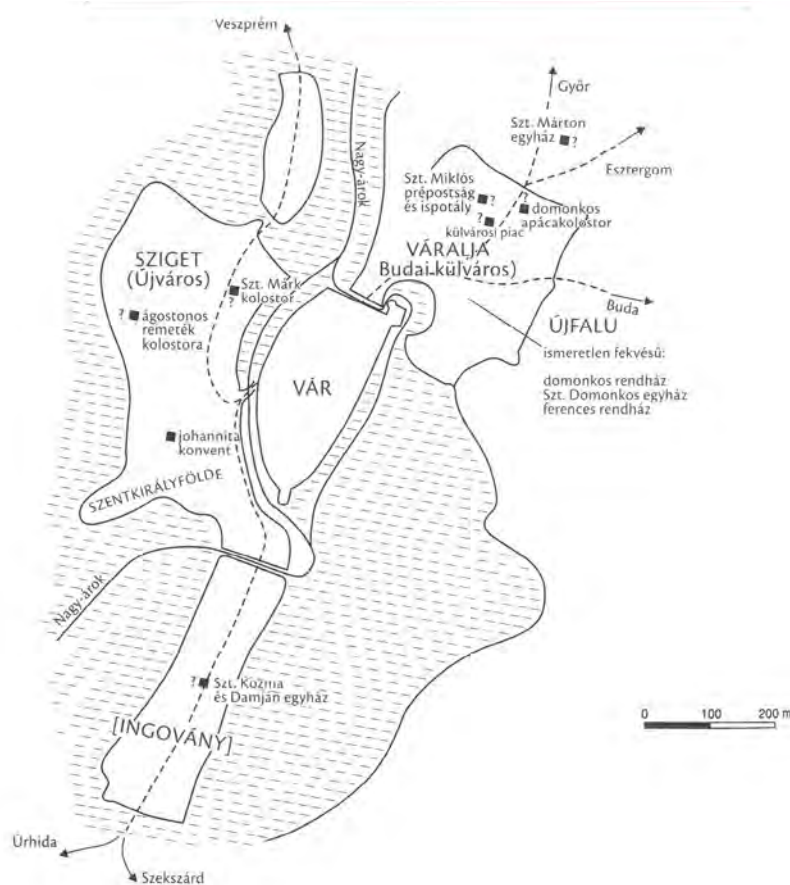
A. INGOVÁNY

Az Árpád-kor végén jöhetett létre a középkori Belvárostól délre a Szűz Mária-társaskáptalan *Ingovány* nevű földje. Erre egy közvetett, 1328. évi adat áll a rendelkezésünkre, miszerint egy bizonyos Syscer fia Mihály a fehérvári káptalan vicusában álló kőházát eladta.

A kutatás (Fitz Jenő, Kovács Péter, Siklósi Gyula) a mai Piac tér környékére lokalizálta az *Ingovány* külvárost, és a belvárostól délre a *Nova Villat*. Zsoldos Attila kutatásai nyomán azonban az utóbbi *Novaj* (Kisfalud) legnyugatibb részén feküdhett, és az *Ingovány* a mai Vörösmarty tértől a Széchenyi utca mentén egészen a Csikvári út – Széchenyi utca találkozásáig helyezkedhetett el. A fekvését illetően a mai Víziváros délnyugati és a Palotaváros délkeleti részén terül el. A török korban összeolvadt ez a külváros a Nyugati szárazulattal (mai Palotaváros).**(kép)**

A települést *Inkován városrészként* említik a török defterek 1546-ban. 1563–65-ben az *Ingován* városban 43 magyar ház adózott. Wathay Ferenc leírásából tudjuk, hogy 1593-ban elfoglalták a keresztény csapatok az „*Ingovány- és Szigetvárost*” (Ingovány és a Nyugati szárazulat). 1601-ben Rabuss György szemtanú szerint a várat és a *Mocsár külvárost* lőtték, a *Sziget külvárost* nem. 1601-ben a német tollrajz „*die aufgebrennte Vorstadt*” néven jelölte meg ezt a területet. Wathay 1602-re vonatkozó elbeszélése szerint Isolano kapitány „*sáncot ásata Ingovány végén is*”, illetve „*Ingovány felől földig törte vala*”. Evlia Cselebi 1664 körül írt művében az 1602. évi események kapcsán *Uzun városnak* (= hosszú külváros) nevezi ezt a települést: „*Távli Mohammed pasa budai váli az előcsapatot magához véve, Székesfehérvár alá jött s a ruméliai és budai sereggel a vár déli részén levő Uzun város előtt ütötte fel sátorát.*”

Ingovány német neve különböző metszeteken olvasható: *Gemöes Statt* (1602, 1663), *Gemestadt* (1680 k., 1683), *Gemöes-Stadt* (1688), *Gemöbstatt* (1880 k., 1690), *Gemöbstadt* (1688, 1691).

kép: Fehérvár és külvárosai a 13. század végén.
Tervezte: Zsoldos Attila, rajzolta: Nagy Béla.

III. 4/5.1.2. VIZIVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve	Jelenség	Lelőhely kora				
181	28659	Vörösmarty tér ¹	fal, faragott kő, pince, település	középkor, kora újkor, újkor				
Helyrajzi szám / HRSZ		6149/7						
210	29118	Ingovány ²	település, temető ³	középkor				
Helyrajzi szám / HRSZ		535/1, 538, 539, 540/1, 540/2, 541, 547, 548, 549/1, 549/2, 550/1, 550/8, 551, 555,	556, 557, 558/5, 559, 560, 561, 562, 577, 578/2, 578/3, 578/4, 578/5, 616, 6116/3,	6117/4, 6117/5, 6117/6, 6120/2, 6120/4, 6120/5, 6120/6, 6120/7, 6120/8, 6120/9, 6120/10, 6120/11, 6120/14, 6120/21,	6121/1, 6128/1, 6128/2, 6129/1, 6129/2, 6130, 6131/1, 6132/1, 6132/2, 6132/3, 6132/4, 6133, 6134, 6135,	6136, 6137, 6138, 6139, 6140, 6141, 6142, 6143, 6144, 6145, 6146/2, 6146/3, 6146/4, 6147,	6148/1, 6148/3, 6148/4, 6148/5, 6149/10, 6149/11, 6149/12, 6149/13, 6149/14, 6149/15, 6149/16, 6149/17, 7260/10, 7260/13,	7260/16, 7263, 7264/1, 7264/2, 7265/5, 7670/2, 7670/3, 7671/9, 7671/10, 7671/15, 7671/18
350	60744	Nyugati szárazulat délkeleti része ⁴	település	középkor, kora újkor				
Helyrajzi szám / HRSZ		520, 521, 522, 523, 524/1, 524/2, 524/3, ⁵ 525/1, 525/2, 525/3, 525/4, 526, 527/1,	527/3, 527/4, 529, 530/1, 530/2, 530/3, 531, 532, 534, 5658/2, 5730, 5731, 5732,	5733, 5734/1, 5734/2, 5734/3, 5734/4, 5734/8, 5735/1, 5735/2, 5735/3, 5735/4, 5735/5, 5735/6, 5735/7,	5735/8, 5735/9, 5735/10, 5735/11, 5736, 5753, 5754/1, 5754/2, 5754/3, 5754/4, 5755, 5756, 5757,	5758, 5760, 5761, 5862/12, 5862/13, 5862/18, 5862/19, 5862/21, 5862/24, 5862/25, 5862/27, 5862/28,	5862/33, 5862/35, 5862/38, 5900/1, 5900/2, 5901, 5902, 5903, 5904, 6082, 6116/2, 6116/3, 6116/6,	6117/3, 6117/4, 6121/1, 6149/5, 6149/6, 6149/7, 6149/8, 6149/9, 6149/10, 6149/11, 6149/12, 6149/13

Lelőhely védettsége:

A felsorolt lelőhelyek közül egyik sem fokozottan vagy kiemelten védett.

Lelőhely állapota:

Közműekkel, építkezésekkel bolygatott területek.

III. 4/5.1.2. VIZIVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

B. A TELEPÜLÉS VÉDMŰVEI

Ingovány város védműveiről kevés adattal rendelkezünk, valószínűleg sövénykerítéssel vették körbe. A déli városrészt a mai Hosszúsétatér és a Prohászka Ottokár út környékén a középkorban mocsár határolta.

Az Ingoványra vezető kapu a nyugati szárazulat déli részén nyílhatott az itt álló sövényből, gerendákból és töltésből emelt három rondella közül a középső nyugati oldala mellett. Innen fahíd vezetett a déli külvároshoz. Elképzelhető, hogy ez a bejárat lehetett az 1547. évi adóösszeírásban szereplő *Ingováni kapu*, utalva arra, mely település felé nyílt.⁶ A valószínűleg 15–16. században kialakított védelmi rendszer az olasz alaprajzi vázlat és a francia metszet tanúsága szerint 1601-ig állt fenn. A mai Vörösmarty téren állhatott az objektum, de feltételezett helyén nem figyelték meg régészeti nyomait. A nyugati szárazulat déli védelmi vonalának helyére 1601–1602 között földből két olaszbástyát építettek. A kapuhoz vezető híd az ekkor készült kelet–nyugati irányú sánc- és árokrendszeren átívelt a déli külváros északi területén kialakított hídfőig. A kaput és környékét az 1689. és 1691. évi városalaprajzok még épségben ábrázolják, 1720-ban már lepusztult állapotban látható, az 1738. évi városalaprajzon szinte már nyoma sem mutatható ki. (I. tábla/1. kép)

Ingovány északi részén is állhatott kapu, de erre vonatkozóan nem rendelkezünk adattal.

A déli külváros déli végén az 1601. évi francia metszet háromrondellás védművet ábrázol, mely gerendákból, sövényből, földből készült, feltehetően a 15. század vége felé, de legkésőbb az 1543-as ostrom előtt. Középső rondellájának nyugati részén nyílt kapuja, melyet Fitz Jenő (bizonyíték nélkül) Uzun (Battyán) kapunak nevez. Valószínűleg ezt a kaput nevezi Só (Sóstói?) kapunak az a parancs, mely szerint Huszár Péter pápai főkapitánynak ezen kell abba a külvárosba bevonulnia, ahol a szandzsákbég szállása van.

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve	Jelenség	Lelőhely kora				
181	28659	Vörösmarty tér ⁷	fal, faragott kő, pince, település	középkor, kora újkor, újkor				
Helyrajzi szám / HRSZ		6149/7						
350	60744	Nyugati szárazulat délkeleti része ⁸	település	középkor, kora újkor				
Helyrajzi szám / HRSZ		520, 521, 522, 523, 524/1, 524/2, 524/3, ⁵ 525/1, 525/2, 525/3, 525/4, 526, 527/1,	527/3, 527/4, 529, 530/1, 530/2, 530/3, 531, 532, 534, 5658/2, 5730, 5731, 5732,	5733, 5734/1, 5734/2, 5734/3, 5734/4, 5734/8, 5735/1, 5735/2, 5735/3, 5735/4, 5735/5, 5735/6, 5735/7,	5735/8, 5735/9, 5735/10, 5735/11, 5736, 5753, 5754/1, 5754/2, 5754/3, 5754/4, 5755, 5756, 5757,	5758, 5760, 5761, 5862/12, 5862/13, 5862/18, 5862/19, 5862/21, 5862/24, 5862/25, 5862/27, 5862/28, 5862/32,	5862/33, 5862/35, 5862/38, 5900/1, 5900/2, 5901, 5902, 5903, 5904, 6082, 6116/2, 6116/3, 6116/6,	6117/3, 6117/4, 6121/1, 6149/5, 6149/6, 6149/7, 6149/8, 6149/9, 6149/10, 6149/11, 6149/12, 6149/13

Lelőhely védettsége:

A felsorolt lelőhelyek közül egyik sem fokozottan vagy kiemelten védett.

Lelőhely állapota:

Közművekkel, építkezésekkel bolygatott területek.

III. 4/5.1.2. VIZIVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

C. A TELEPÜLÉS SZERKEZETÉNEK RÉSZEI

UTCAHÁLÓZAT, TEREK

A belvárostól délre fekvő település főutcája az *Ingovány* nevet viselte, mely a mai Széchenyi utca lehetett.

Ebben a külvárosban is volt egy Káptalan negyed, melyet egy 1499. évi idézés során említettek meg, de ennél több információval nem rendelkezünk.

Egy 1495. évi oklevél szerint különálló piac működött az Ingoványon, lokalizálni azonban jelenleg nem lehetséges.

1975-ben a Vörösmarty téren a Csikvárra, a várost övező mocsáron át vezető 16–18. századi dorongút gerendavázis, rőzsével rakott, földdel erősített részletét tárta fel Nagy Árpád, Antoni Judit és Fülöp Gyula. (I. tábla/2. kép)

A TELEPÜLÉS KÖZÉPKORI EGYHÁZI INTÉZMÉNYE

A világi klérus intézménye

A Szent Kozma és Damján-plébániatemplom

Egy 1537. évi oklevél adatai alapján a Szent Kozma és Damján tiszteletére szentelt plébániatemplom az *Ingoványban* állt. Elképzelhető, hogy a település főutcája (a mai Széchenyi utca) mentén épült fel. A Széchenyi utca 34. sz. ingatlanon (Széchenyi utca – Horvát István utca kereszteződése) földmunkák során középkori temetőrészt bolygattak meg 1963-ban. Egy nyugat-keleti tájolású férfi csontvázat találtak (40–50 cm mélységben az akkori talajszinttől), továbbá a 36. sz. ház fala melletti gödörben több, másodlagos helyen fekvő emberi csontot figyeltek meg. Az 1963-ban végzett hitelesítő ásás során további két egymás mellett fekvő, nyugat-keleti tájolású csontvázat tártak fel. A részben bolygatott sírokban sok koporsószeget figyeltek meg. (I. tábla /3. kép)

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve				Jelenség	Lelőhely kora	
210	29118	Ingovány				település, temető	középkor	
Helyrajzi szám / HRSZ		535/1,	556,	6117/4,	6121/1,	6136,	6148/1,	7260/16,
		538,	557,	6117/5,	6128/1,	6137,	6148/3,	7263,
		539,	558/5,	6117/6,	6128/2,	6138,	6148/4,	7264/1,
		540/1,	559,	6120/2,	6129/1,	6139,	6148/5,	7264/2,
		540/2,	560,	6120/4,	6129/2,	6140,	6149/10,	7265/5,
		541,	561,	6120/5,	6130,	6141,	6149/11,	7670/2,
		547,	562,	6120/6,	6131/1,	6142,	6149/12,	7670/3,
		548,	577,	6120/7,	6132/1,	6143,	6149/13,	7671/9,
		549/1,	578/2,	6120/8,	6132/2,	6144,	6149/14,	7671/10,
		549/2,	578/3,	6120/9,	6132/3,	6145,	6149/15,	7671/15,
		550/1,	578/4,	6120/10,	6132/4,	6146/2,	6149/16,	7671/18
		550/8,	578/5,	6120/11,	6133,	6146/3,	6149/17,	
		551,	616,	6120/14,	6134,	6146/4,	7260/10,	
		555,	6116/3,	6120/21,	6135,	6147,	7260/13,	

Lelőhely védettsége:

A felsorolt lelőhely nem fokozottan vagy kiemelten védett.

Lelőhely állapota:

Közművekkel, építkezésekkel bolygatott terület.

III. 4/5.1.2. VIZIVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

A TELEPÜLÉSRÉSZ KÖZÉPKORI ÉS TÖRÖK KORI VILÁGI ÉPÜLETEI

Lakóépület

A Vörösmarty tér 12. szám alatti ingatlanon (524/3 hrsz., lelőhelyazonosító: 60744), 2020-ban végzett próbafeltárás során egy nagyméretű, cölöpszerkezetes ház került elő a hozzátartozó sekély, ovális alakú emésztőgödörrel, amelyből 13–14. századra keltezhető kerámialeletek származtak az állatcsontok mellett. (II. tábla /1. kép)

Kutak

A Vörösmarty tér 12. számú ingatlanon feltártak egy hódoltság kori kutat (átmérő: 120 cm; mérhető mélység: 150 cm) is, mely a mai járászinttől mérve kb. 250 cm-es mélységben jelentkezett. A gerendavázis alapozásra szabályos és szabálytalan kövekből, száraz falazási technikával alakították ki oldalát. (II. tábla /2.-3. kép) A kút alján ruhatű, pitykegomb mellett egy 16. századi, besimított felületű, sötét korszak, valamint két, 17. századi kiöntőcsöves rézkorszakot találtak. Az iszapos betöltésből bőrből készült cipőtalp mellett növényi maradványok, tojáshej került elő.

Malom

Az Ingovány falu közelében levő malmot 1372-ben említik. Siklói Gyula a mai Balatoni út 11–15. környékén vélte, ahol 1961-ben Kralovánszky Alán végzett leletmentést és ennek során 17–18. századi kerámiatöredékeket gyűjtött.

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve				Jelenség	Lelőhely kora		
350	60744	Nyugati szárazulat délkeleti része ⁹				település	középkor, kora újkor		
Helyrajzi szám / HRSZ		520,	527/3,	5733,	5735/8,	5758,	5862/33,	6117/3,	
		521,	527/4,	5734/1,	5735/9,	5760,	5862/35,	6117/4,	
		522,	529,	5734/2,	5735/10,	5761,	5862/38,	6121/1,	
		523,	530/1,	5734/3,	5735/11,	5862/12,	5900/1,	6149/5,	
		524/1,	530/2,	5734/4,	5736,	5862/13,	5900/2,	6149/6,	
		524/2,	530/3,	5734/8,	5753,	5862/18,	5901,	6149/7,	
		524/3, ⁵	531,	5735/1,	5754/1,	5862/19,	5902,	6149/8,	
		525/1,	532,	5735/2,	5754/2,	5862/21,	5903,	6149/9,	
		525/2,	534,	5735/3,	5754/3,	5862/24,	5904,	6149/10,	
		525/3,	5658/2,	5735/4,	5754/4,	5862/25,	6082,	6149/11,	
		525/4,	5730,	5735/5,	5755,	5862/27,	6116/2,	6149/12,	
		526,	5731,	5735/6,	5756,	5862/28,	6116/3,	6149/13	
		527/1,	5732,	5735/7,	5757,	5862/32,	6116/6,		

Lelőhely védettsége:

A felsorolt lelőhely nem fokozottan vagy kiemelten védett.

Lelőhely állapota:

Közművekkel, építkezésekkel bolygatott terület.

III. 4/5.1.2. VIZIVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

D. VIZIVÁROS TERÜLETÉN FEKVŐ TOVÁBBI LELŐHELYEK

1. ŐSKOR

Település

2018-ban régészeti megfigyelést végeztek a Várkörúton, az Árpád-fürdő mögötti parkolóban (412 hrsz.), mely már a középkori városfalon kívül esett (53452).¹⁰ A munkálatok során az árkokból, gödrökből előkerült kerámialetek az urnamezős kultúrához köthetők. Valószínűleg a késő bronzkorban bekövetkező klímaváltozás hatására az alacsonyabb vízszint lehetővé tette a megtelepedést erre a területre.¹¹

2. RÓMAI KOR

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve	Jelenség	Lelőhely kora
353	60794	Lövölde utca - Deák Ferenc utca közötti tömb	szórványlelet	római kor
Helyrajzi szám / HRSZ		898, 899, 900		

Lelőhely védettsége:

A felsorolt lelőhely nem fokozottan vagy kiemelten védett.

Lelőhely állapota:

Közműekkel, építkezésekkel bolygatott terület.

3. KÖZÉPKOR

Település

1922-ben a Lövölde utca-Zrínyi utca közötti területről öt bekarcolt csigavonallal díszített agyagbögére került a Szent István Király Múzeum gyűjteményébe, melyeket a 13. századra lehetett keltezni. Siklósi Gyula terepbejárást végzett a területen 1988-ban, ennek alapján egy nagy kiterjedésű lelőhely került a közhiteles nyilvántartásba. Kovács Loránd Olivér 2007-ben próbaásatást, majd megelőző feltárást végzett a Budai út 43. szám alatt (8483/6 hrsz.), melynek során egy középkori, pontosabban nem keltezhető vizesárok-rendszer részletei kerültek elő. 2017-ben a Lövölde-Zrínyi-Budai-Huszár utcák által határolt, 8502/17. hrsz.-ú ingatlanon teljes felületű megelőző régészeti feltárássra került sor, közel 400 régészeti objektum feltáráásával. **(III. tábla)** A lelőhelyen egy kiterjedt Árpád-kori település feküdt, melynek széle minden irányban túlnyúlt a beruházási területen. Ennek bizonyítéka a szomszédos telken (8502/45 hrsz.) végzett, 2020. évi próbafeltárást, mert a falu északi irányba történő további kiterjedését sikerült megfigyelni.

A feltárt objektumok alapján jelenleg két települési egységet lehet elkülöníteni. Az előzetes eredmények arra mutatnak, hogy a legkorábbi településrész egy közel 2 m széles, 1,4 m mély árokkal körülkerített, 1500 m²-en feltárt területen alakult ki, majd ezt követően az ároktól nyugatra is benépesült a terület.

A földbemélyített lakóépítmények változatos méretűek, négyzet, vagy téglalap alakúak. Rendszerint a délkeleti sarokban került elő a kőből épített tűzhelyük. A padló letapasztott és/vagy döngölt volt. Több házban meg lehetett figyelni amorf vagy ovális alakú munka- és üllögödrot **(IV. tábla 1. kép)**. A gödörházak körül árkokat húztak vízelvezető és lehatárolási céllal. A területen található méhkas alakú gödrök élelemtároló vermek lehetnek; oldalfalukat agyaggal tapasztották ki. A házak között külső kemencék kerültek elő. **(IV. tábla 2. kép)**

A kiásott településrészlet vízellátását két, 2 m átmérőjű, ovális alakú kút biztosította.

A munkálatok során viszonylag kevés leletanyag került elő, a legnagyobb mennyiséget a kerámialetek teszik ki, melyek a kora Árpád-kortól a 14. századig keltezhetőek. Az ásatási terület

III. 4/5.1.2. VIZIVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

északnyugati részéről nagyobb mennyiségű állatcsont származik, köztük több megmunkált és félkész példány. A 2020. évi ásatás során előkerült vassalakok kovácsműhely meglétét feltételezik. A leletek csekély mennyisége alapján a lakók valószínűleg békésen, tervszerűen hagyhatták el a falut, miután házaikat teljesen kiürítették. Az Árpád-kori település azonosítása a rendelkezésünkre álló források alapján egyelőre nem lehetséges.

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve	Jelenség	Lelőhely kora
181	28659	Vörösmarty tér ¹²	fal, faragott kő, pince, település	középkor, kora újkor, újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		6149/7		
196	28674	Prohászka Ottokár út – Budai út sarok	szórványlelet	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		431, 511		
296	29204	Laktanyák	erődítés, település	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		8483/3, 8483/6, 8483/8		
305	29213	Gáz utca	település	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		8636/1, 8661, 8679/1, 8681/13, 8687, 8688/10, 8688/20, 8636/2, 8662/2, 8680, 8682, 8688/8, 8688/11, 8688/21, 8636/3, 8662/3, 8681/1 8683, 8688/9, 8688/19, 8758 8636/15,		
351	60784	Lövölde–Zrinyi–Budai–Huszár utcák tömbje	település	középkor
Helyrajzi szám / HRSZ		856, 865, 878/5, 8483/7, 8502/14, 8502/27, 8502/45, 857/2, 866, 8483/1, 8483/8, 8502/15, 8502/28, 8503, 857/3, 867, 8483/2, 8490, 8502/17, 8502/29, 8504 857/4, 874, 8483/3, 8502/6, 8502/19, 8502/40, 860, 876, 8483/4, 8502/7, 8502/20, 8502/41, 863, 878/2, 8483/5, 8502/8, 8502/22, 8502/42, 864, 878/3, 8483/6, 8502/12, 8502/24, 8502/43,		

Lelőhelyek védettsége:

A felsorolt lelőhelyek közül egyik sem fokozottan vagy kiemelten védett.

Lelőhelyek állapota:

Közművekkel, építkezésekkel bolygatott területek.

Temető

A Semmelweis Ignác utcában álló Tüdőgondozó építési munkálatai során 1961-ben négy sírt dúltak fel. Egy temetkezést Molnár Vera tárt fel 2,5 m mélységben, jelentős újkori feltöltés alatt. A nyújtott helyzetű csontváz tájolása kelet–nyugati irányú volt, sírmellékletet nem találtak. A feltáró régész a temetkezéseket középkorinak határozta meg.

MEGJEGYZÉS

A hivatalos nyilvántartásban archiválva lett a 28602-es számú lelőhely, de fontos megjegyezni, hogy ezen a részen temető megléte feltételezhető. Valószínűleg átnyúlt a Szekfű Gyula utca 4. számú ingatlanra is az ott 1931-ben előkerült sírok alapján. Az építkezések, közművesítések miatt erősen bolygatott területről lévén szó, valószínűleg a teljes temető megsemmisülhetett.

III. 4/5.1.2. VIZIVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

4. KORA ÚJKOR

Temető

A Széna téri iskola előtt 1961-ben Kralovánszky Alán csatornaásás során 10 nyugat-keleti tájolású, bolygatott, melléklet nélküli csontvázas sírt figyelt meg 140–160 cm-es mélységben. A temetőrészletet a stratigráfia alapján a 16–18. századra keltezte.¹³

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve	Jelenség	Lelőhely kora
298	29206	Széna tér	település, temető	ismeretlen, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		8836, 8845, 8858, 8859/8, 8863, 8870, 8933, 8838, 8849, 8859/2, 8859/9, 8864, 8930/8, 8935 8840, 8850, 8859/3, 8859/10, 8865, 8930/9, 8841, 8852, 8859/4, 8859/11, 8866, 8930/10, 8842, 8855, 8859/5, 8860, 8867, 8930/11, 8843, 8856, 8859/6, 8861, 8868, 8930/12, 8844, 8857, 8859/7, 8862, 8869, 8932,		

Lelőhely védettsége:

A felsorolt lelőhely nem fokozottan vagy kiemelten védett.

Lelőhely állapota:

Közművekkel, építkezésekkel bolygatott terület.

ISMERETLEN KORÚ

Település

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve	Jelenség	Lelőhely kora
295	29203	Béke tér ¹⁴	település	ismeretlen
Helyrajzi szám / HRSZ		609/4		
297	29205	Major utca	település	ismeretlen
Helyrajzi szám / HRSZ		8867, 8679/6, 8885, 8886/8, 8892, 8897, 8903, 8668, 8679/7, 8886/1, 8887, 8893, 8898/1, 9133, 8669, 8679/9, 8886/2, 8888, 8894, 8898/2, 9136 8871, 8880, 8886/3, 8889/1, 8895, 8898/3, 8672, 8881, 8886/4, 8889/2, 8896/1, 8899, 8678/1, 8882, 8886/5, 8890, 8896/2, 8900, 8678/2, 8883, 8886/6, 8891/1, 8896/3, 8901, 8679/2, 8884, 8886/7, 8891/2, 8896/4, 8902,		
298	29206	Széna tér	település, temető	ismeretlen, kora újkor
Helyrajzi szám / HRSZ		8836, 8845, 8858, 8859/8, 8863, 8870, 8933, 8838, 8849, 8859/2, 8859/9, 8864, 8930/8, 8935 8840, 8850, 8859/3, 8859/10, 8865, 8930/9, 8841, 8852, 8859/4, 8859/11, 8866, 8930/10, 8842, 8855, 8859/5, 8860, 8867, 8930/11, 8843, 8856, 8859/6, 8861, 8868, 8930/12, 8844, 8857, 8859/7, 8862, 8869, 8932,		

III. 4/5.1.2. VIZIVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

Lelőhelyszám	Lelőhely-azonosító	Lelőhely neve	Jelenség	Lelőhely kora				
303	29211	Kégl György utca	bizonytalan	ismeretlen				
	Helyrajzi szám / HRSZ	481, 482/2, 483, 484/1, 484/2, 485, 486,	487, 488, 489, 490, 491, 492, 493,	494, 495, 496, 497, 498, 499, 500,	501, 502, 503, 8697/8, 8697/9, 8697/14, 8697/15,	8697/16, 8697/19, 8697/20, 8709, 8710, 8716, 8717,	8722, 8725, 8726, 8736, 8737/1, 8737/2, 8739,	8741, 8757
357	66532	Lövölde utca 21./A-B-C	temető	ismeretlen ¹⁵				
	Helyrajzi szám / HRSZ	897, 8503						

Lelőhely védettsége:

A felsorolt lelőhelyek közül egyik sem fokozottan vagy kiemelten védett.

Lelőhely állapota:

Közművekkel, építkezésekkel bolygatott területek.

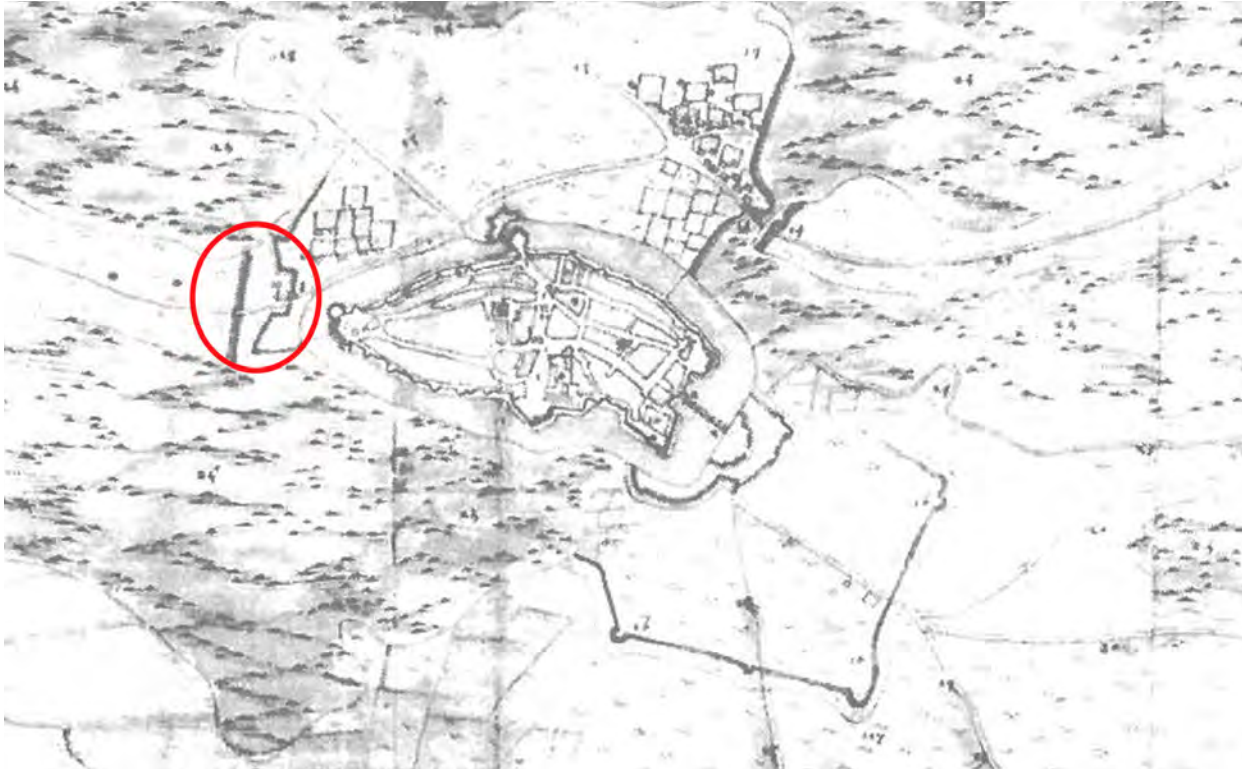
III. 4/5.1.2. VIZIVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

JEGYZETEK

- 1 A lelőhely a Történelmi Belvárosrészhez tartozik, de a történelmi topográfia szempontjából a Castrumon kívül a Nyugati szárazulat délkeleti végét és az Ingovány északi részét képezte.
- 2 A hivatalos nyilvántartásban Nova Villaként szerepel a lelőhely neve, de az elmúlt évek kutatási eredményei alapján ez a település nem itt helyezkedett el, ezért javasolom az Ingovány megnevezést. A lelőhely elhelyezkedését illetően a Palotaváros (lásd: III. 3. kötet PALOTAVÁROS) és a Viziváros területére esik, ezért mindkettő városrésznél feltüntetésre kerül.
- 3 Széchenyi utca és a Horvát István utca találkozásánál középkori temetőrészletre bukkantak, ezért kiegészítésre került a nyilvántartás.
- 4 A hivatalos nyilvántartásban Ingovány szerepel, de az újabb kutatási eredmények alapján nem erre a területre esett a település, ezért új megnevezést (Nyugati szárazulat délkeleti része) kapott a lelőhely. A lelőhely legnagyobb része a mai Palotavárosra esik, de a keleti vége benyúlik a Történelmi Belváros városrészbe, így itt is feltüntetésre kerül (lásd: III. 1. kötet: TÖRTÉNELMI BELVÁROS). A Vörösmarty tér déli vége képezi az Ingovány északi szélét.
- 5 Ez az ingatlan nem szerepel a hivatalos nyilvántartásban, viszont a 2020. évi ásatások egyértelműen bizonyítják a lelőhely meglétét.
- 6 Ennek okán szükséges megemlíteni ennél a külvárosnál a kaput, amely a nyugati szárazulat védelmi rendszerének a részét képezte.
- 7 A lelőhely a Történelmi Belvárosrészhez tartozik, de a történelmi topográfia szempontjából a Castrumon kívül a Nyugati szárazulat délkeleti végét és az Ingovány északi részét képezte.
- 8 A történelmi adatok alapján a lelőhely magába foglalta a nyugati szárazulat délkeleti végén húzódó védelmi rendszert, de egyelőre ennek régészeti nyomai nem kerültek elő, viszont érdemes ennél a résznél feltüntetni.
- 9 A hivatalos nyilvántartásban Ingovány szerepel, de az újabb kutatási eredmények alapján nem erre a területre esett a település, ezért új megnevezést kapott a lelőhely. Nagyobb része a Palotavárosra esik (lásd: III. 3. kötet PALOTAVÁROS), de a keleti vége benyúlik a Történelmi Belváros városrészbe (lásd: III. 1. kötet TÖRTÉNELMI BELVÁROS) így itt is feltüntetésre kerül. A Vörösmarty tér déli vége képezi az Ingovány északi szélét.
- 10 A lelőhely a Történelmi Belváros területére esik, de történelmi topográfia szempontjából ebben a városrészben szükséges leírni az említett ingatlanon előkerült őskori nyomokat.
- 11 A fenti őskori lelőhely (helyrajzi száma: 412) jelenleg a hivatalos nyilvántartás szerinti 341 sorszámú, 53452 azonosító számú lelőhely „Belváros teljes területe” részeként a hatástanulmány III/1. Történelmi Belváros kötet 1.5.1.1. Régészeti lelőhelyek ismertetése pontban található. Javasoljuk e lelőhelyet topográfiai okokból önálló azonosítószám alatt nyilvántartani!
- 12 A lelőhely a Történelmi Belvárosrészhez tartozik, de a középkorban a Castrumon kívül a Nyugati szárazulat délkeleti végét és Ingovány északi részét képezte.
- 13 A hivatalos nyilvántartásban archiválva lett a 28627-es lelőhely, de a 29206-os lelőhely részét képezi, melynél feltüntetésre került a jellegnél a temető is.
- 14 Béke tér–Attila utca találkozása a lelőhely megnevezése, de nem ezen a részen húzódik az Attila utca, ezért javasolom az utóbbi törlését.
- 15 A jelentés alapján valószínűleg második világháborúból származó emberi maradványokat találtak.

III. 4/5.1.2. VIZIVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

I. TÁBLA

1. kép: La Vergne-féle felmérés (1689)

2. kép: Vörösmarty téren feltárt dorongút részlete. Fotó: SZIKM Adattár

3. kép: Széchenyi utcában feltárt sírok. Fotó: SZIKM Adattár

III. 4/5.1.2. VIZIVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

II. TÁBLA

1. kép: Feltárt cölöpszerkezetes ház. Fotó: SZIKM

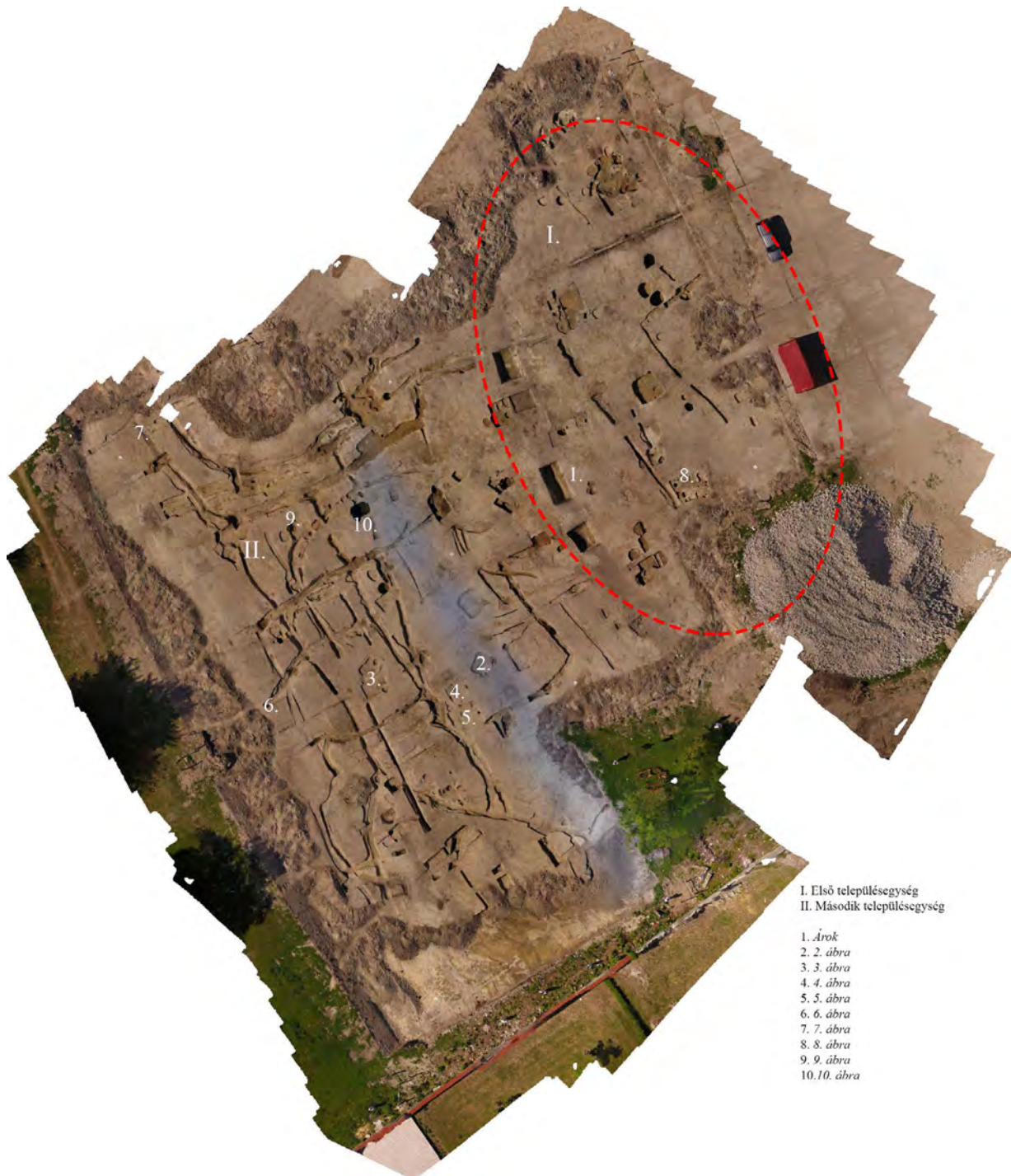
2. kép: Feltárt török kori kút. Fotó: SZIKM

3. kép: A kútból előkerült kiöntősöves rézkorsó. Fotó: SZIKM

III. 4/5.1.2. VIZIVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

III. TÁBLA

1. kép: Árpád-kori település feltárt részlete.
Lövölde–Zrínyi–Budai–Huszár utcák által határolt, 8502/17. hrsz.-ú ingatlan
Drónfelvételt készítette: GeoMontan Kft.

III. 4/5.1.2. VIZIVÁROS régészeti lelőhelyek ismertetése

IV. TÁBLA

1. kép: Feltárt Árpád-kori gödörház. Fotó: SZIKM

2. kép: Feltárt kerámiaplatnival ellátott kemence. Fotó: SZIKM

III. 4/5.2.1. VIZIVÁROS műemléki védett értékek térképe

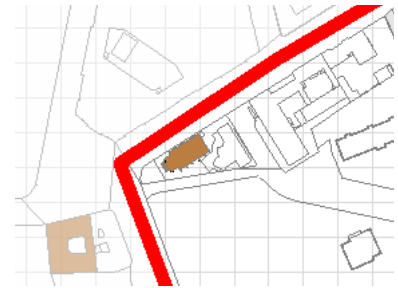
A térképen barna kitöltés (●) jelöli az országosan védett építészeti örökségeket.

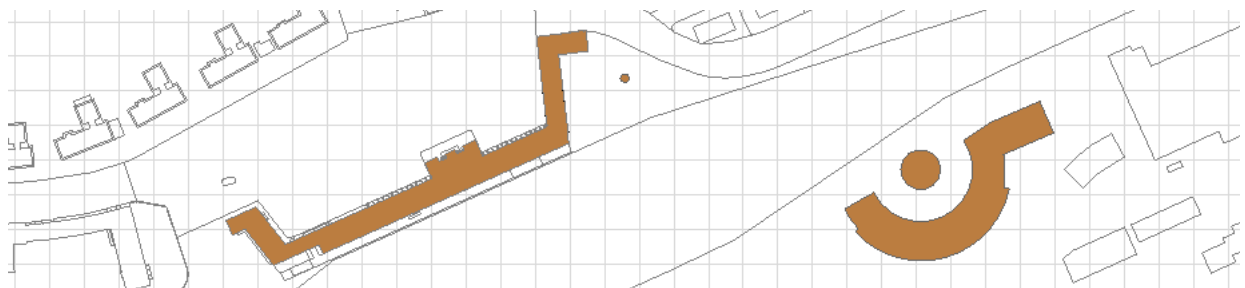
Budai út, Splényi ház

Széchenyi utca,
református templom

Székfű Gyula utca,
Evangélikus templom

Béke tér -
MÁV pályaudvar
Vasútállomás felvételi épülete
Járműjavító műhely épülete
Mozdony-fordító korong
,Pályamunkás' szobor

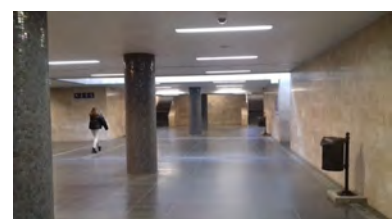
III. 4/5.2.2. VIZIVÁROS műemléki védett értékek ismertetése

Cím:	BÉKE TÉR	266.	
Hivatalos név:	MÁV-PÁLYAUDVAR (Vasútállomás)		
HRSZ:	7671/10, 18;	GPS	47,199760°; 18,412996°
Törzsszám:	11552	Védelem	műemlék
Azonosító:	13809	Bírság	I.
Műemléki környezet:		HRSZ:	7671/9, 10, 18;
Azonosító:	18587		

Székesfehérvár a kezdettől jelentős szerepet kapott az ország vasúthálózatában. A vasútállomást a mai helyén, az egykori Váralja réten jelölték ki. Az első „indóház” közel száz méter hosszú volt, előtte a hatalmas vonatfogadó fa-csarnok három befutó vágánypárt fedett le. Fehérvárról 1860. július 1-én indult ki az első vonat Szöny felé. 25 év alatt kiépült a mai Székesfehérvárt érintő összes vasútvonal. A város a vicinális vonalak létesítéséhez nagy összeggel hozzájárult. Magántőkét is bevontak az építkezésekbe. 1932-ben a fehérvári vasúti létesítményeket átvette a Magyar Államvasutak. A vasút a városban is gerjesztett korszerűsítéseket. A 30-as évek végén kiépült a vasútvonalak feletti közúti hidrendszer, a Széchenyi utca végén 1940-ben elkészült a vasbeton vasúti felüljáró, kiépült az állomás épülete előtt az egységes arculatú, elegáns tér. A vasút a városszerkezetben is komoly változásokat hozott. A kezdetben még külvárosi állomás néhány évtized alatt magához vonzotta a város déli irányú terjeszkedését. A 30-as évek elején az egész pályaudvart korszerűsítették, a peronokhoz aluljáró-rendszert építettek. A II. világháborús szőnyegbombázás a vasúti pályát, teherpályaudvart, az állomás épületét, a MÁV Műhelyt is pusztította. Az újjáépítés a vasútnál kezdődött, már 1945 áprilisában újraindították a forgalmat. A helyreállítást a lakosság köz munkában végezte. A székesfehérvári vasútállomás legutóbbi átépítése európai uniós forrásokból 2014 és 2016 között valósult meg. Új magasperonok és perontetők épültek, valamint megújultak a vágányok és a felvételi épület is.

Az állomás telkén álló két víztorony is műemléki védelemre javasolt. Történelmileg a pályaudvar területéhez tartozó, jelenleg külön nyilván tartott ingatlanon (VAGON Kft, hrsz: 7671/13, 14) is fellelhetők örökségi értéket hordozó épületek, melyek védelme javasoltak.

főképek: Remetei Zoltán
bélyegképek:
Csutiné Schleer Erzsébet

III. 4/5.2.2. VIZIVÁROS műemléki védett értékek ismertetése

Cím:	BÉKE TÉR		2.
Hivatalos név:	VASÚTÁLLOMÁS FELVÉTELI ÉPÜLETE		
HRSZ:	7671/18	GPS	47,199760°; 18,412996°
Törzsszám:	11552	Védelem	műemlék
Azonosító:	17756	Bírság	I.
Műemléki környezet:	8.	HRSZ:	7671/9, 10, 18;
Azonosító:	18587		

Szabadon álló, tördelt alaprajzú, egy-, és kétszintes klasszicizáló, szocialista-realista épület. A II. világháborúban elpusztult korábbi állomás helyén épült 1951-56 között (tervező: Kelemen László és Éhn József). A hosszú felvételi épület középtengelyében egyemeletes traktus magasodik, két oldalán földszintes épületrészekkel, amelyekhez a végeken egy-egy L-alakú szárny kapcsolódik. A főhomlokzat közepén az egyemeletes épületrészen vaskos pillérek által tartott metopé soros koronázópárkány, timpanonos lezárással. Az előcsarnok magas üveghomlokzata előtt lebegő hatású előtető védi a bejáratot. A középső rész két oldalán, a felvételi épület földszintes szárnyai előtt 13 tengelyes, oszlopokon nyugvó árkádsor. A felvételi csarnok külső falán két mészkő dombormű (Martsa István: Gabonaszállítás, 1953; Györy Dezső: 500 km-es mozzgalom, 1953). A földszinten a középső, fedett bejárati rész mögött két szint magas indulási csarnok, kijáratral a perontérbe és lejárattal az aluljárórendszerbe, a távolabbi vágányokhoz. Az emeleti fiú- illetve leányváró jelenleg nem használatos. A csarnokban két oldalt fent nagyméretű pannók láthatók (Konecsni György: Vasút és ipar, Béres Jenő: Üdülők megérkezése a Balatonra, 1953), az emeleti váróterem lépcsőfordulóján üvegablak (Z. Gács György, Pituk József: Vasút és mezőgazdaság, 1953). 2006-ban készült el az épület felújítása.

Megjegyzés:

Az állomásépület előtt 1936-ban egységes arculatú, elegánsan megkomponált teret alakítottak ki (tervező: Hönsch László). Ez nyújtotta az ideérkező számára az első benyomást Székesfehérvár városáról. Ma lebetonozott autóbusszvéggállomás. Megújulása a közeljövőben várható.

Fotók:

főkép: Remetei Zoltán
bélyegképek:
Bertók István (1,2,3,4,5)
Csutiné Schleer Erzsébet (6)

III. 4/5.2.2. VIZIVÁROS műemléki védett értékek ismertetése

Cím:	BÉKE TÉR		4.
Hivatalos név:	JÁRMŰJAVÍTÓ MŰHELY ÉPÜLETE		
HRSZ:	7671/10	GPS	47,199760°; 18,412996°
Törzsszám:	11552	Védelem	műemlék
Azonosító:	17759	Bírság	I.
Műemléki környezet:	8.	HRSZ:	7671/9, 10, 18;
Azonosító:	18587		

Nem sokkal az első vonat kigördülése után 1861-ben 12 állásos fűtőház épült a Déli Vasút Fehérvárra helyezett gőzmozdonyainak ellátásához, majd elkészült 22 állásos körfűtőház is, amelyhez nagyméretű fordítókorong is tartozott. 1891-ben a mozdonyjavító, a kocsyszerelő és a segédműhely már a Baross Gábor miniszter által engedélyezett javítóműhely fontos része volt. A székesfehérvári üzem volt a Déli Vasút társaság egyetlen magyarországi karbantartó-javító műhelye a, a későbbi MÁV Járműjavító Üzem elődje, az állomásnak a vasúti vágányoktól délre eső oldalán. A századfordulón 520 munkást, 1922-ben már 900 főt foglalkoztattak. (Hasonló feladatokat ellátó üzem a Duna másik oldalán Szolnokon volt, ahol 1856-ban a Tiszavidéki Vasút hozta létre a műhelyét.) Székesfehérvár jelentőségét csak fokozta, hogy a műhely mellett tanonciskola is működött. A több részből álló műhelycsanak klinkertégla borítású, üvegfalás funkcionalista modern épület. A téglalap alaptajzú magas belmagasságú csarnok lapostetős, az alacsony, tarpéz alaprajzú állásokból kérészt, legyező-alakban sorakozó íves csarnokrész kónuszos vasbeton dongákkal fedett (tervező: Gerencsér Ferenc, Kirchner Kornél, Fröschl Károly - UVATERV 1964).

Megjegyzés:

A 2014-16 évi nagyberuházás során elbontották a hazánkban egyedülálló, és Európában is rendkívül ritka, vágányok fölé épített irányítótornyot, amit e légifutó is megőrkített. Sajnálatos, hogy ezt a folyamatot nem sikerült a műemléki védettség kiterjesztésével megakadályozni.

Fotók:

főképf: Remetei Zoltán
bélyegképek:
Szigeti Gyula (1,5)
Csutiné Schleer Erzsébet (2,3,4)

III. 4/5.2.2. VIZIVÁROS műemléki védett értékek ismertetése

Cím:	BÉKE TÉR		5.
Hivatalos név:	MOZDONY-FORDÍTÓ KORONG		
HRSZ:	7671/10	GPS	47,199760°; 18,412996°
Törzsszám:	11552	Védelem	műemlék
Azonosító:	17760	Bírság	I.
Műemléki környezet:	8.	HRSZ:	7671/9, 10, 18;
Azonosító:	18587		

A vasúti vágányoktól délre eső váraljai területen már az 1860 utáni legkorábbi térképek (II. katonai felmérés, 1863) is jelzik a mozdonyfordító-korong sajátos alaprajzú épületet igénylő szerkezetét. A kezdettől a javítóműhely elmaradhatatlan engedélyezett, fontos része volt.

A fordítókorong egyes vasúti járművek egyik vágányról a másikra átirányítására vagy megfordítására alkalmas, főként vontatási telepeken használják, ha helyszűke miatt a váltórendszer felépítésére nincs lehetőség. A fordítókorong egy kör alakú, süllyesztett aknába elhelyezett acélszerkezetű hid, amely középpontja, az úgynevezett királycsap körül elforgatható. A fordítókorong hidja a végein kerekre támaszkodik, amelyek az aknában, vasbeton gerendára kör alakban lekötött sínen gördülnek. A fordítókoronghoz sugárirányban csatlakoznak a vágányok (Forrás: a wikipédia 'fordítókorong' szócikke, 2020. 03. 01.)

Megjegyzés:

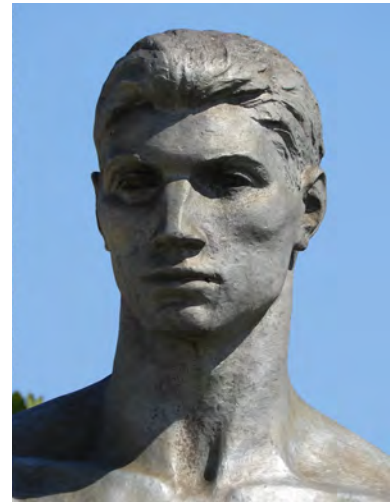
Fotók:

Csutiné Schleer Erzsébet

III. 4/5.2.2. VIZIVÁROS műemléki védett értékek ismertetése

Cím:	BÉKE TÉR			3.
Hivatalos név:	„PÁLYAMUNKÁS” CÍMŰ SZOBOR			
HRSZ:	7671/18	GPS	47,199760°; 18,412996°	
Törzsszám:	11552	Védelem	műemlék	
Azonosító:	17758	Bírság	I.	
Műemléki környezet:	8.	HRSZ:	7671/9, 10, 18;	
Azonosító:	18587			

A maig álló felvételi épület 1951-ben épült, 1956-ban befejeződött a háborúban nagy károsodást szenvedett vasútállomás újjáépítése. 1958-ban két szimbolikus szobrot helyeztek el a felvételi épület két oldalán. A részben postahivatali hasznosítású nyugati szárny előtt Soproni Stöckert Károly „Rákóczi postás legénye” című alumínium szobrát, a keleti oldalon Kóthay Nándor „Pályamunkás” című alkotását. Az ország egyetlen postás-szobra a postahivatal megszűnésével 2007-ben átkerült az egy épülettömbnyire nyugatabbra épült új postaközpont elé. A pályamunkást ábrázoló életnagyságú alumíniumszobor időközben műemléki védelmet kapott. Jelenleg az állomásépület északi homlokzata előtt, az új gyalogos felüljáró feljára körül kialakítandó parkban állították fel. Az alkotó Kóthay Nándor (1921 -) Pátzay-tanítvány. „... Készítője egyszerűen, szűkszavúan mintázta meg a fiatal sínrakó modelljét. A szoboralak csipőre tett balkeze, combján nyugvó bal karja, feltámasztott jobb lába nyugodt, álláspozíciót testesít meg, a lágy körvonalak szobrászatát mutatja. Az ábrázolás igen rokonszenves egyéniség, szemlélődő, elgondolkodó a magatartása, nem a pihenés, hanem a mérlegelés, az elmélkedés állapotában tűnik fel az épületet övező fák között. Mindez mégse jelent passzivitást, még az elengedett izmok is hallatlan energiát sejtetnek, a méltósággteljes szerénység derűs magabiztosságot feltételez...” (Művészet folyóirat 1961. május; Pogány Ö. Gábor)

Megjegyzés:

Javasolt a szobor jelenlegi műemléki besorolásának (I. bírság kategória) felülvizsgálata, a hasonló kvalitású, eddig védelem nélküli postás-szobor, és a Belváros köztéri alkotásainak értékelése tükrében.

Fotók:

Bertók István

III. 4/5.2.2. VIZIVÁROS műemléki védett értékek ismertetése

Cím:	BUDAI ÚT 22. (Kégl György u.)	214.
Hivatalos név:	LAKÓHÁZ (Splényi-ház)	
HRSZ:	8706	GPS 47,199760°; 18,412996°
Törzsszám:	1546	Védelem műemlék (nyilvántartott)
Azonosító:	3822	Bírság
Műemléki környezet:	HRSZ:	
Azonosító:		

Zártorú beépítésben álló, U alaprajzú, egyemeletes, historizáló sarkház. 1890-ben épült. Ingtalana 1826-ban beépítetlen vizivárosi telek volt. A Budai úti főhomlokzata szimmetrikus. Vízszintes záródású, mélyen ülő gyalogkapuja a középtengelyben van, rizalitként kiemelve. Kétoldalt hangsúlyos architektúrával kezelt álzalait, ami a Kégl György utcai aszimmetrikus homlokzat sarkára is átfordul. Földszintje vízszintesen sávozott, emeletén sima vakolat. Ablakai vízszintes záradékúak, a földszinten vakolatkerettel, az álzalaitok emeleti ablakai fölött vaklunetta, a többi nyílás hangsúlyos szemöldökpárkánnyal lezárt. A homlokzatokat háromrészes főpárkány zárja, mely a rizaltokban korinthoszi fejezetes pilaszterekre támaszkodik. A szárnyak egy- és kéttraktusos alaprajzi elrendezésűek, az oldalszárnyakon szinteltolással. A kéttraktusos szárnyak udvari homlokzatai előtt konzolos függőfolyosó fut. Jellegtelen udvari bejárata a Kégl György utcából nyílik.

Megjegyzés:

Építetője báró Splényi Henrik (1813- 1893), a város kulturális életének meghatározó személyisége, a székesfehérvári Vörösmarty-szobor emlékbizottságának elnöke, az 1860-as évek közepén felsőházi képviselő volt.

Fotók:

Bertók István

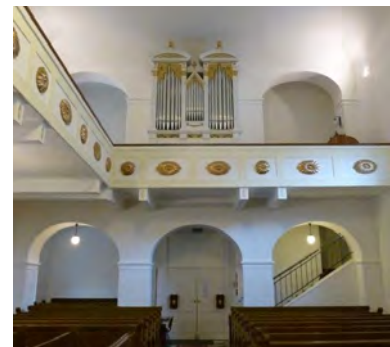
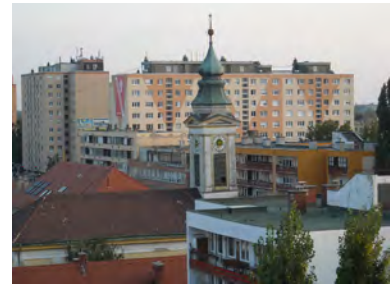
III. 4/5.2.2. VIZIVÁROS műemléki védett értékek ismertetése

Cím:	SZÉCHENYI UTCA 18.		209.
Hivatalos név:	REFORMÁTUS TEMPLOM		
HRSZ:	539	GPS	47,184937°; 18,414932°
Törzsszám:	1558	Védelem	műemlék
Azonosító:	3906	Bírság	II.
Műemléki környezet:	40.	HRSZ:	538, 6120/5,10; 6149/10, 11, 12, 13;
Azonosító:	21902		

Utcavonalon, szabadon álló, egyhajós, egyenes záródású, homlokzati tornyos, klasszicista templomépület. történelmi városmagtól délnyugatra helyezkedik el. Székesfehérvárott az első református gyülekezet már a 16. században megalakult. A török hódítás és az ellenreformáció elmúltával 1824-ben alakult újjá. A telket 1827-ben vásárolta meg az egyházközség. Eredetileg 1829 és 1837 között épült klasszicista stílusban. Ma is látható formáját 1844-ben érte el, ugyanis az egy évvel korábbi nagy tűzvészben teljesen kiégett. Ekkorra készült el a szószék, a korona és a Mózes-szék. 1846-ban két harang került a toronyba. 1908-ban megmagasították a tornyot. 1932-ben új vasbeton karzat készült. 2011–2012-ben teljes körű renoválásra került sor. A főhomlokzaton négy óriáspilaszter toszkán fejezetekkel, felettük timpanon és lépcsőzetes attikafalak. Középen egyenes záródású, egyszerű, kökeretes kapu. A tornyot a sarokpilaszterekkel közrefogott ablak és oralap fölött nyolcszögletes, összetett sisak koronázza. Az oldalhomlokzatokon két-két nagy lunetta. Az egyterű, tükörcsövezetes hajót az előcsarnoktól és az orgonakarzattól félköríves záradéku

arkádok választják el. Henger alakú, hangvetős, festett, fa szószék egykorú díszítése a karzathoz hasonló. A templom gyűjteményében 19. századi kegytárgyak. Ónkancsó alján felirattal, 1825-ös évszámmal, öntányér 1841-ből, hozzávaló önkehellyel.

Megjegyzés:

Fotók:

főkép: Fülöp Zoltán
bélyegképek:
Csutiné Schleer Erzsébet (1)
Fülöp Zoltán (2,3,4)

III. 4/5.2.2. VIZIVÁROS műemléki védett értékek ismertetése

Cím:	SZEKFŰ GYULA UTCA 1.		247.
Hivatalos név:	EVANGÉLIKUS TEMPLOM		
HRSZ:	8795/1,2	GPS	47,195825°; 18,410102°
Törzsszám:	11389	Védelem	műemlék
Azonosító:	3893	Bírság	II.
Műemléki környezet:	51.	HRSZ:	16, 24, 26, 35, 36, 8759, 8770, 8774, 8777/4, 8; 8784, 8787, 8788, 8794, 8796, 8797, 8848
Azonosító:	21915		

Szabadon álló, egyhajós, nyugati középtornyos, vöröstégla homlokzatú templomépület a belváros közvetlen szomszédságában. 1932-ben épült Sándy Gyula építész terve alapján. Fehérváron az evangélikus gyülekezet első istentiszteleti helye a 19. század közepén a régi vármegyeházában volt (Megyeház utca 17). A vizivárosi telket 1928-ban a város ajándékozta a gyülekezetnek. Az 1932-ben felépült templomot a hagyomány tisztelete és a korszerűség egyaránt jellemzi. A Székelyföld középkori templomaira emlékeztető torony határozza meg a templom külsejét, ugyanakkor a választott épületszerkezetek korszerűek, az alaprajzi megoldás pedig megfelel a liturgiának. A lábazat és a nyugati kapu vörös homokkőből, az oldalhomlokzatok támpilléreinek felső része és az ablakkönyöklők fehér mészkőből készültek. A homlokzatokat az ablakok félköríves nyílásai körül stilizált, virágmotívumos sgraffito díszíti. A templomhajót megtört síkú kazettás sikkoltzat zárja le. A fából készült falikarok és csillár is az eredeti berendezéshez tartoznak, ezek is Sándy Gyula tervei alapján készültek. Ugyancsak igényes tervet készített a templomhoz csatlakozó parókia épületre is, ez anyagi nehézségek miatt akkor nem épült fel. A világháború után a telket megosztották. Az üres részen modern, tájidegen irodaház épült. A megcsonkított szűk udvaron a templom szentélye körül 1995-ben felépült az új gyülekezeti ház (tervező: Csutiné Schleer Erzsébet) A templomot az 1990-es években újjitották fel, toronydaruvál helyezték el az új sisakot a toronyra.

Megjegyzés:

Sándy Gyula (1868-1953) építész, műegyetemi tanár templomainak sikerre a magyar építészeti hagyományból eredő formák és korszerű mérnöki szerkezetek összhangjában, valamint egyházához való hűségében rejlik. „Erős vár a mi Istenünk” áll minden templomán.

Fotók:

főkép: Csutiné Schleer Erzsébet
bélyegképek:
Bertók István (1)
Csutiné Schleer Erzsébet (2,3,4)

III. 4/5.2.3. VIZIVÁROS műemléki védelemre javasolt értékei

EGYEDI MŰEMLEKI VÉDELEM

PROHÁSZKA OTTOKÁR ÚT 52.

HRSZ: 614

PROHÁSZKA OTTOKÁR EMLÉKTEMPLOM

VV

A görögkereszt alaprajzú, klasszicizáló körtemplom az 1927-ben elhunyt "lángelkű" Prohászka Ottokárnak, Székesfehérvár tizenötödik püspökének emlékére készült el 1932-ben a fehérvári születésű Fábián Gáspár tervei alapján. A tervezésben Molnár Tibor, a város későbbi fő-építész is közreműködött. Fő attrakciója a 30 méter belső átmérőjű, laternás, kazettás félgömbkúpulája. A pályázati tervben a templom kétoldali árkados mellékszárnyal, mellette egy hatvanöt méteres harangtoronnyal készült volna. A torony nem épült meg, az egyik oldalszárny pedig elpusztult a világháborúban. A templom melletti kis téren áll a névadó bronzszobra, a kert másik felében a tervező síremléke. Az emléktemplom építészeti értékei, a mérnöki szerkesztés merészsége, belső térképzése és az elhelyezett művészeti alkotások következtében örökségi értéket képvisel. Műemléki védelme javasolt.

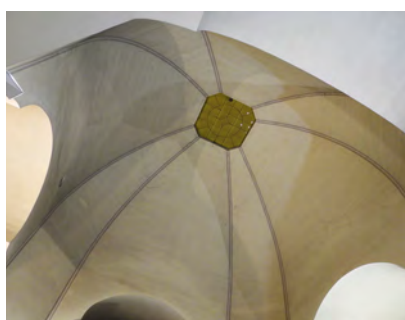
PROHÁSZKA OTTOKÁR ÚT 52.

HRSZ: 614

PROHÁSZKA OTTOKÁR SZOBRA

VV

A templomtömeg északi hajlatban kialakított kis parkban áll a névadó Prohászka püspök bronz szobra, mely Fülöp Elemér (1882 – 1949), erdélyi származású szobrászművész alkotása. Eredetileg Budapesten állították fel 1934-ben, egy többalakos kompozíció részeként. A szoborcsoportot 1947-ben lerombolták, a főalakot a Pannonhalmi Apátság megmentette. 1984. áprilisában, halála évfordulóján avatták fel a mai helyén. A szobor magas színvonalú művészi értékei és várostörténeti jelentősége miatt műemléki védelemre javasolt.

RÁKÓCZI UTCA 30.

HRSZ: 8832

JÉZUS SZÍVE TEMPLOM

VV

Vasbeton szerkezetű, szecessziós hatású, centrális alaprajzú templom, 1907-10 között épült, Fábián Gáspár tervei szerint. A nyolcszögű, bordákkal megerősített laternás kupolája Bory Jenő alkotása. A főbejárat felett Krisztust ábrázoló üvegmozaik (Walther Gida), a főoltáron Madonna szobor (Bory Jenő alkotása) látható. A kupola maga komoly ipartörténeti értéket képvisel, mindössze 9 cm vastagságú vasbetonhéj. A betonszerkezet Bory Jenő által összeállított szemösszetétele következtében a mai napig sem igényli felső szigetelőréteg beépítését. Idézet Bory Jenő 1955-ben írt önéletrajzából: „Megépült itt Fehérváron a Jézus Szíve templom, melyet évekkel előbb terveztem. Ennek fő szenzációja vasbeton kupolája volt, ahol a héjazatot is beton képezte, nem cserép vagy bádog. A kupola most is áll, 40 év óta semmi javítást nem igényelt, és nem igényel újabb 40 évig, 100 évig sem.” A templom-épület építészeti, városképi és ipartörténeti örökséget képvisel, műemléki védelme feltétlenül javasolt.

III. 4/5.2.3. VIZIVÁROS műemléki védelemre javasolt értékei

VASÚTÁLLOMÁS TERÜLETE

HRSZ: 7371/10

VASÚTI VÍZTORNYOK

VV

A vasútállomásnak a tervezett nagyberuházás (IMCS) által nem érintett déli ingatlanán a meglévő egyedi védettségű műemlékek – a járműjavító műhelyépület és a mozdonyfordító korong - mellett a két víztorony is a 20. század elején épült és túlélte a vasúti létesítményeknek a II. világháborúban elszenvedett pusztulását. Az egyszerűségükben is igényes architektúrájú, modern víztoronyok építészeti, vasút-, és technikatörténeti örökségi értéket képviselnek. A műemléki védelmükre tett javaslat célja az értékeik megőrzése.

MŰEMLÉKI KÖRNYEZET

BÉKE TÉR

HRSZ: 596

Az állomás épülete előtt 1936-ban Hönsch László tervei alapján egységes arculatú, elegánsan megkomponált terep alakítottak ki. Ez nyújtotta az ideérkező számára az első benyomást Székesfehérvár városáról. A főbejárat előtti sáv a Püspökkúttal hangulatos és festői kertépítészeti-építészeti hangsúlyt adott az állomásépület kitárt kart szimbolizáló tömegének a Vizivárosból érkező, Deák Ferenc utcai tengely irányából. A háborús pusztítás után továbbra is igényes parkként állították helyre. Az 1970-es években mindez megszűnt, helyette lebetonozott autóbussz végállomás készült. A tervezett nagyberuházás (IMCS) érinti ezt a területet. Egy részén továbbra is autóbussz állomás készül, nagyobbik, keleti felén parkosítást terveznek. A vasútállomás felvételi épülete előtti közterület, a Béke tér (hrs: 596) műemléki környezetté nyilvánítása fokozottan javasolt. A védetté nyilvánítás célja a tér városszerkezeti, városképi, esztétikai értékeinek visszanyerése a műemlék állomásépület értékeinek kihangsúlyozására.

III. 4/5.2.3. VIZIVÁROS műemléki védelemre javasolt értékei

KIRÁLYSOR – GÁZGYÁR – SARLÓ UTCA

Véleményünk szerint ma nem csupán a Vizivárosnak, hanem Székesfehérvárnak is az egyik legfontosabb, jövőbe mutató óriásprojektje lehet a Királysor, Gáz utca és Sarló utca által körbefogott, részben elavult közmű-tömb újrahasznosítása. A különböző korban létesült telephelyek és épületek együttese akár a város legelső, 19. századi eredetű „ipari parkjaként,” is számon tartható.

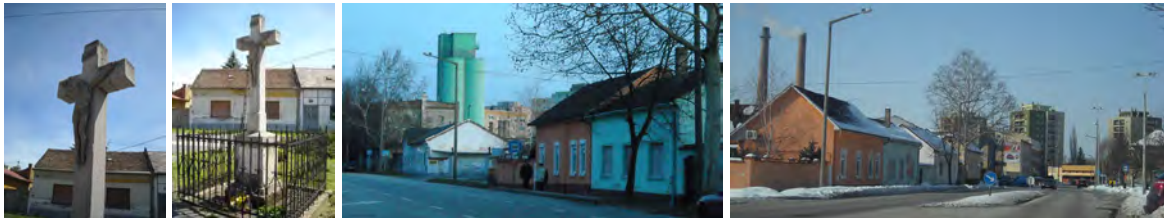
Telepítése idején ez még egy külvárosi major volt, mára már pontosan ez a hely lett a város lakott belterületének geometriai középpontja. Több önálló részből áll, melyek közül mindegyik külön is nagy érték. De a terület fő ereje az együttes maga, egy hatalmas, unikális ipartörténeti örökség, tekinthető akár Székesfehérvár „súlyos kincsének” is.

Bizonyára számos kérdés, szempont, vélt akadály felmerül, de első lépésként átfogó, komplex, értékvizsgálat készítésére van szükség, hogy differenciáltan egyértelmű legyen az értékes elemek meghatározása és a hasznosítás lehetséges módozatainak megfogalmazása.

A 2010-ben készült hatástanulmány részletesen feldolgozta, ismertette ezt a tömböt. Újabbat ma sem tudunk mondani. Ezért a következő oldalakra változtatás nélkül beemeljük a tíz évvel ezelőtti gondolatokat, képeket.

III. 4/5.2.3. VIZIVÁROS műemléki védelemre javasolt értékei

A közüzemi telephelyek, a Fejérvíz, fűtőmű, E-on – volt ÉDÁSZ –, a Gázgyár, háromszintes iroda- és szociális épületei, több ütemben épülve a Királysor és a Gáz utca út mentén összefüggő, zárt sorú keretet alkotnak. Ennek része az 1938-ban épült villanytelepi iroda és szolgálati lakás épülete. Ez az épületsor változatos, ugyanakkor megnyugtató, harmonikus utcaképet alkot. A Királysor Major utcai csatlakozása körül még megtalálhatók a hajdani külvárosias, földszintes beépítés maradványai egy 1926-ból való háladáó, útmenti kereszttel.

Major utca közelében

Királysor

Gáz utcai épületek

A Királysor és a Gáz utca közüzemi épületeinek sora (Fejérvíz, Fűtőmű, E-on, Gázgyár) együttesen rendkívüli örökségi értéket képvisel. A jellemzően zárt sorúan csatlakozó épületek együttese a fehérvári funkcionalista modern építészet több ütemben létrehozott jelentős alkotása. Az épületsor – tekintettel a műemléki védelemre javasolt erőmű és gázgyár épületekre – Műemléki Környezet (MK) védelemre javasolt. A területi határok pontos tisztázása külön vizsgálat és egyeztetés során dönthető el.

A Király sor és Major utca sarkán álló 1926-ban felállított útmenti kereszt helyi egyedi védelemre javasolt.

III. 4/5.2.3. VIZIVÁROS műemléki védelemre javasolt értékei

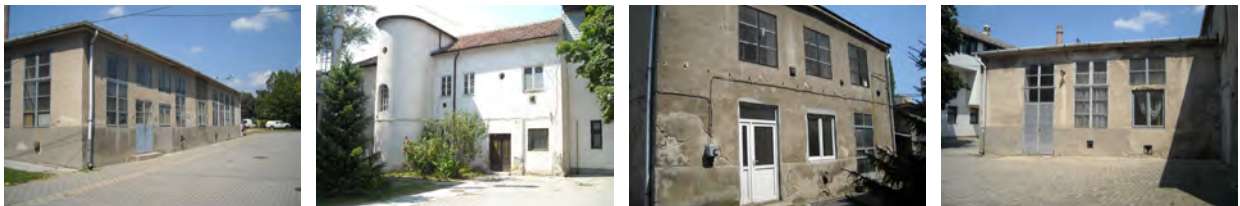
A KIRÁLYSOR JELENTŐS LÉTESÍTMÉNYEI, ÉPÜLETEI:

Az egykori Gázgyár

1870-ben készült az első terv a gázgyár felépítésére, ehhez a város a mai Béke tér körzetében ajánlott telket. A tárgyalások ekkor a vállalkozó halála miatt megszakadtak. Az új vállalkozóval a Kereskedelmi Bank kezdeményezésére 1872-ben írták alá a szerződést. Ekkor már a mai helyen, a Vízivárosban jelölték ki a telket. A létrejött Légszeszvilágítási Társulat megszerezte a várostól a közvilágítási monopóliumot 30 évre. Székesfehérváron 1873. január 2-án gyúltak ki a gázlámpák.

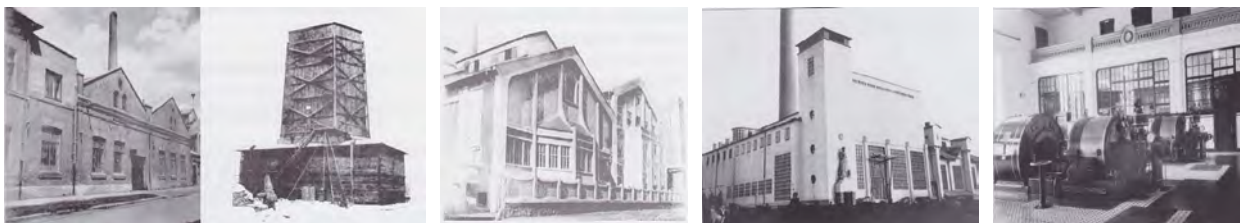
A Gázgyárnak a későbbi Villanygyárral szomszédos egykori telephelyén az eredeti létesítmények egy része még ma is áll, jó műszaki állapotban, használatban van. Az egykori csarnokot többször átalakították, eredeti rajzai rendelkezésre állnak. A telephely védelmére tett javaslatot a teljes területtel összefüggésben adjuk meg.

A Gázgyár 1870-ben épült csarnoképülete rendkívüli örökségi értéket képvisel. Jó állapotban lévő különleges építészeti értékei, kifogástalanul működő egyes eredeti berendezései ipartörténeti értéke miatt műemléki védelemre javasolt. Hasznosítása során biztosítani kell az örökségi érték zavartalan érvényesülését.

Az egykori Villanygyár, Villanytelep

A villanytelep megvalósítására a gázgyári szerződés lejárta után, 1902-ben került sor. Megállapodtak a Schuckert Művek magyarországi vezérképviselével a városi villanytelep felépítésére és koncessziós alapon való működtetésére. Ezzel az üzembe helyezett egyenáramú villamosmű és hálózat felváltotta a gázvilágítást. A villanyfény 1903-ra virradóra gyűlt ki Székesfehérvár utcáin.

III. 4/5.2.3. VIZIVÁROS műemléki védelemre javasolt értékei

1920-tól a város saját kezelésébe vette a villanytelepet és ezután jelentős bővítést hajtott végre: ekkor építették a 60 m magas kéményt.

1925–30–36 között felépült az erőművi gépház és megvalósultak további bővítései. Ez erőmű impozáns szerkezeti rendszerrel, igényes burkolatokkal, művészien szép építészeti részletekkel készült. Az erőmű hasáb alakú, toronyszerű építményén, a bejárat keretezése fölött nagyméretű munkásszobor áll, a II. világháborúban hősi halált halt villanytelepi munkások emlékére (Bory Jenő alkotása 1947.)

Az üzemcsarnokok nyeregtetősék. Az épületek ma is kifogástalan állapotban, használatban vannak.

1899.

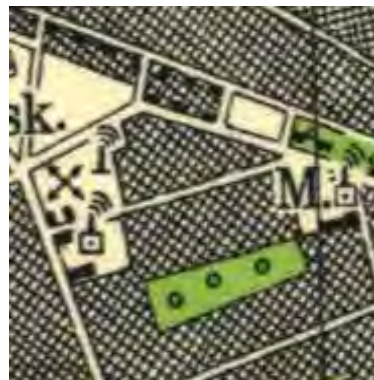
1909.

1920.

1934.

1951.

1988.

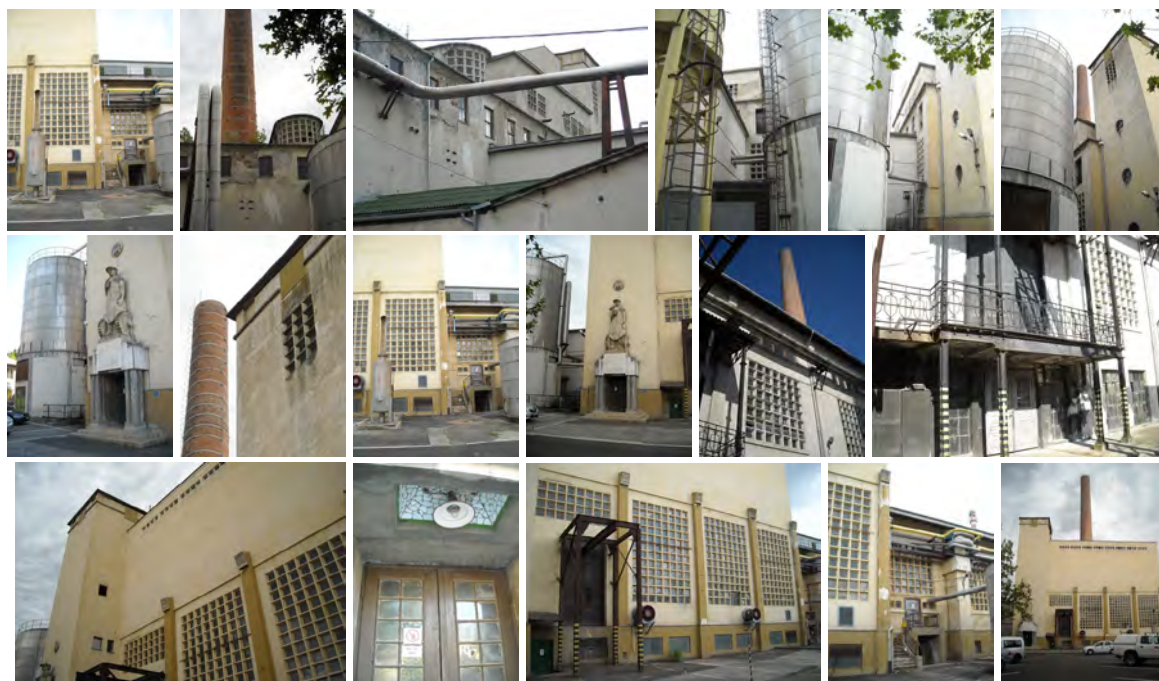
2000.

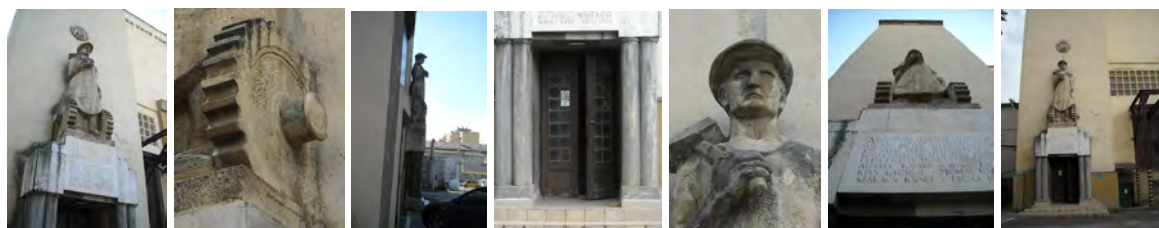
III. 4/5.2.3. VIZIVÁROS műemléki védelemre javasolt értékei

Villanytelep Udvara

Erőmű nagycsarnok homlokzatai

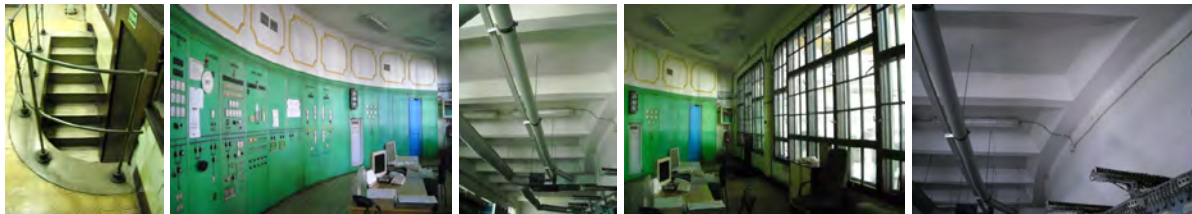

Bory Jenő: Emlékmű a II. világháború alatt hősi halált halt villanytelepi munkások emlékére

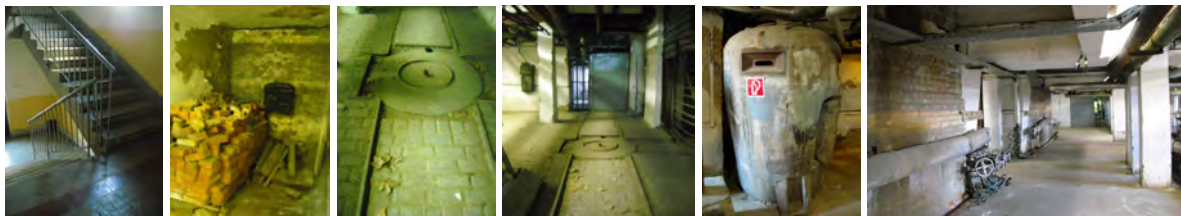
III. 4/5.2.3. VIZIVÁROS műemléki védelemre javasolt értékei

Erőmű nagycsarnok belső terei

Gépterem

Salakpince, óvóhely

A Villanygyár, Villanytelep 1945 előtt épült épületei, ezen belül is az erőmű nagycsarnoka, rendkívüli örökségi értéket képviselnek. Különös örökségi értéket jelent az egész telephely ipari jellege, külső és belső csőrendszerével, berendezéseivel együtt. Jó állapotban lévő különleges építészeti, szerkezeti és művészeti értékei, kifogástalanul működő eredeti berendezései ipartörténeti értékük miatt az épület berendezéseivel együtt műemléki védelemre javasolt, továbbá a villanygyár és a gázgyár teljes területe Műemléki Környezet (MK) védelemre javasolt. Hasznosítás során biztosítani kell az örökségi érték zavartalan érvényesülését.

III. 4/5.2.3. VIZIVÁROS műemléki védelemre javasolt értékei

Bory-gyár, lakatosműhely, az „első magyar automobilgyár”

A 19. század végén létesült a Major utcában egy kis lakatosműhely, majd „automobilgyár”, ahol a század első évtizedében Bory József megalkotta az első magyarországi kisautó típust.

1899.

1920.

1988.

Bory József, aki egy rövid ideig "Első Magyar Automobil Gyár" néven hirdette magát, Székesfehérváron próbálta megteremteni a hazai autógyártás alapjait. Miután kitanulta a géplakatos, és mechanikus mesterséget, 1901-ben átvette édesapja gépműhelyét, amelyet "több szerszámgéppel felszerelve, motorikus erőre rendeztünk be. Az egyéb gépmunkákon kívül új kerékpárokat kezdtünk készíteni. Tavaly óta motoros kerékpárokat is készítünk" – írja 1904-ben kelt ösztöndíj kérelmében. Az utazási ösztöndíjat megkapván Németországba ment, ahol a galvánplasztika és a cseppfolyós levegő ipari felhasználhatóságán túl az automobiltechnikát is tanulmányozta.

A Berliner Motorwagen Fabrik GmbH. cégnél állt alkalmazásban, mint szerelő. Itt alkotta meg, és szabadalmaztatta fogaskerék nélküli váltóművét. Amikor 1906-ban hazatért, egy Fái nevű ember finanszírozásával automobilgyárrá alakította a székesfehérvári műhelyt. A "Bory és Fái Első Magyar Automobilgyár Székesfehérvár" még állami segílyt is kapott, ezen kívül 1907-ben, a III. Budapesti Nemzetközi Autókiállításon a Bory-féle kisautó díjban is részesült.

E háttér birtokában vágta bele egy kisebb széria elkészítésébe, azonban amilyen szép volt az elmélet, oly csúfosan sikerült a gyakorlat. 1911-re Bory feladta gépjárművekkel kapcsolatos álmait, és Budapestre költözött. A műhelyt testvére, Pál vezette tovább.

A telep az államosítás után néhány évtizeden át a Videoton Kossuth gyáregységeként működött. A terület időközben sokféle földszintes műhelyépülettel, kis csarnokokkal, barakkokkal, emeletes irodaházakkal épült be.

III. 4/5.2.3. VIZIVÁROS műemléki védelemre javasolt értékei

A Bory-féle lakatosüzem eredeti nyeregtetős csarnoképülete építészeti, helytörténeti és ipar-történeti értéket képvisel, helyi egyedi védelemre javasolt.

A védelem kiterjesztésének tisztázása előtt az üzemterület történeti kutatása és feldolgozása szükséges.

Akóts János Városi Gőzmalom, ma Tanmalom

A sor végét kelet felől az Akóts János Városi Gőzmalom zárja, amely 1918-ban épült Kracker Pál terve szerint, a kivitelező Pénzes Imre volt. Akóts János családja a környéken több malmot is birtokolt (pl. Enying), ezt a malmot 1950-ben átadta Gyula testvérének. Az államosítás után a Gabonaforgalmi Vállalathoz került, ők bővítették tovább. 1968-ban ide helyezték Budapestről a molnárképzést. 1993-ban a Cerbona vállalatától önkormányzati tulajdonba került, azóta a Szent István Mezőgazdasági Szakiskola üzemelteti oktatási célra.

Akóts János képviselte Székesfehérvár városát 1928-ban a New York-i Kossuth-szobor avatásán, valamint az ún. Kossuth-zarándoklaton. Pittsburgben 40 más zárandokkal együtt Akóts is megkapta a díszpolgári címet. Akóts az utazást saját költségéből finanszírozta.

Akóts János a város közelében Kórákáspusztán földbirtokkal is rendelkezett; vagyonos emberként a virilisek közé tartozott, tehát azon személyek közé, akik a legtöbb adót fizették a városban, s így emiatt tagjai voltak a város törvényhatósági bizottságának. Akóts jelentős tagja volt a református gyülekezetnek, adományaival rendszeresen segítette a közösséget. Felesége, az evangélikus vallású Szkok Anna, 1926-tól a Székesfehérvári Evangélikus Nőegylet elnöknője, aki szintén nagy összegeket áldozott közös célra. Férjével együtt támogatták az evangélikus gyülekezetet is. 1916-ban például tízezer korona összegű alapítványt (Akóts János és neje Szkok Anna alapítvány néven) tettek a mindenkori evangélikus lelkész jövedelmének növelésére. A város örömmel fogadta az ezúttal is nagyvonalú Akóts János felajánlását, s ellátta a törvényhatóság hivatalos megbízólevelével. Felhatalmazták, hogy ahol szükséges, illetve lehetséges lesz, mindenütt képviselje városát, s koszorút helyezzen majd el a felavatandó Kossuth-szoborra. Az amerikai útra felesége is vele tartott. A város elkészítette a Székesfehérvár színeit egyesítő és „Kossuth apánk emlékére – Székesfehérvár szab. Kir. Város közönsége” felirattal ellátott szalagot, valamint kiutalt küldötte számára 200 pengőt, hogy New Yorkban ezen összegért gondoskodják majd koszorúról. Az előkészületeket nagy érdeklődés kísérte a városban; ezt mutatja az a tény is, hogy a Fejér Megyei Napló arról tudósította olvasóit, hogy az Akóts által viendő kék-piros selyemszalag, amelyre a Pannonia Nyomdával betűvel került felirat, Kümmel Béla Kossuth utcai virágkereskedésének kirakatában megtekinthető.

(Kovács Eleonóra: Nevezetes épület Székesfehérváron – kivonatos adatgyűjtés doktori disszertációhoz, kézirat)

A malomépület háromszintes, eredeti jó állapotában megtartott favázás szerkezeti rendszerű.

III. 4/5.2.3. VIZIVÁROS műemléki védelemre javasolt értékei

Az alsó szinten épült ki a hengerpad, Ganz típusú hengerszékekkel. Búzamosógép az országban egyedül már csak itt található, mellette lezsákoló üzemszék, lisztgyűjtő kamrák, egység csomagoló működik. Az I. emelet technológiai berendezése a csópad, a II. emeleten a szitapad, Reform típusú faházás daragéppel, acélfókeretes síkszítákkal.

I. szint – hengerpad

II. szint: csópad

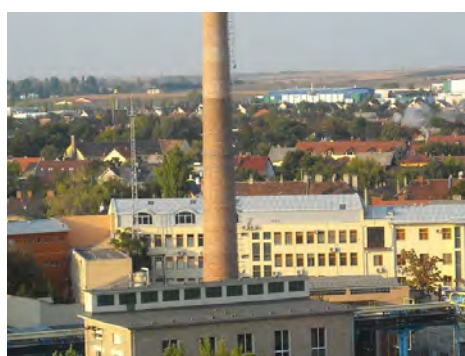
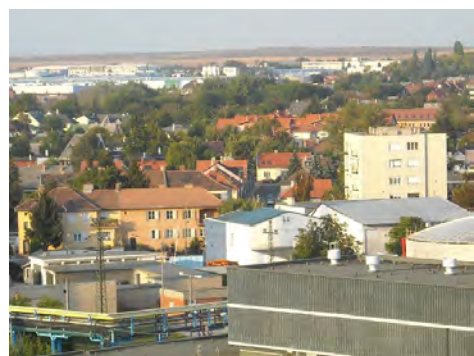
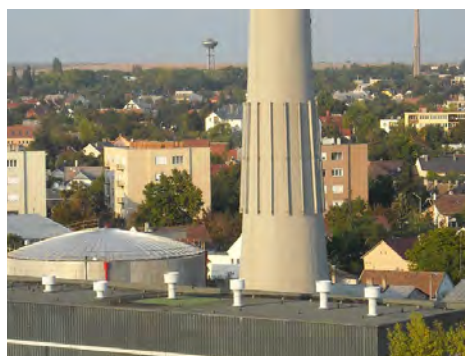
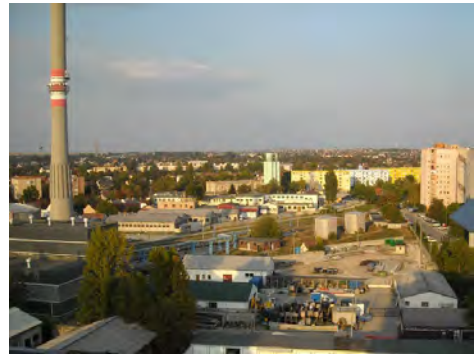
III. szint: szitapad

Az Akóts-féle gőzmalom egyike az ország megmaradt 5 hagyományosan működő fa-malmának. Épületszerkezeti jó állapotban vannak. Hagományos eredeti berendezései kifogástalan állapotban működnek. A rendszert egy 1961-ben beszerelt villanymotor táplálja.

III. 4/5.2.3. VIZIVÁROS műemléki védelemre javasolt értékei

Az Akóts-féle malom rendkívüli örökségi értéket képvisel. Jó állapotban lévő különleges építészeti és szerkezeti értékei, kifogástalanul működő eredeti berendezései ipartörténeti értéke miatt műemléki védelemre javasolt.

Hasznosítása – tekintettel a berendezések kifogástalanul működőképes állapotára – lehetőség szerint az eredeti funkció alkalmazása mellett történjék, ennek során biztosítani kell az örökségi értékek zavartalan érvényesülését.

III. 4/5.3. VIZIVÁROS helyi védett építészeti örökségi értékek

A **Viziváros** a Történelmi Belvárossal közvetlenül szomszédos városrész, ám nem rendelkezik középkori múlttal. Székesfehérvárnak viszonylag fiatal része, évszázadokon keresztül mocsaras vidék, majd később megművelt terület lett. Beépülése valójában a városfalak elbontásával kezdődött, a folytatás viszont intenzíven haladt tovább.

A betelepülés az északi részen, a Felsőváros közelében indult meg a legkorábban, organikus fejlődéssel kialakult utcahálózat és telekrendszer beépülésével. Majd a déli irányban mérnöki szerkesztéssel kifarcellázott településszövet jött létre, gyors terjeszkedésének az 1860-ban beindult vasút nagyszabású létesítményei szabtak határt.

A Viziváros a kezdettől eltelt mindössze két évszázada alatt az egész város életére kiható jelentős fejlesztések helyszíne volt, így gazdag örökségi épületállomány sűrűsödött össze területén. Számos városi jelentőségű intézmény épült a városrészben. A 19. század végi polgári átalakulás időszaka a kisvárosi hangulatú utcák látványában is megnyilvánult. A 20. század első évtizedeiben a népesség sűrűsödésével falusias életmódot is lehetővé tevő munkásnegyedek épültek, elsősorban a vasúthoz környéki területeket jelölték ki erre a célra. Majd – éppen a vasút közelsége miatt – a II. világháború szőnyegbombázásai is a Vizivárosban okozták a legnagyobb károkat, nemcsak emberéletben, de az értékes épületállományban is.

A háború utáni újjáépülés, helyreállítás ezen a környéken indult meg először. Ám a nagyszabású folytatásért néhány évtized elteltével Viziváros igen súlyos árat fizetett. Az intenzív házgyári tömeglakás építési hullám nem csupán a háború sújtotta, vagy a kevésbé beépült részeket érintette. A szanálás a hagyományos kisvárosi, polgári életforma háborítatlan területein is végigsöpört. 25 év alatt megépült több ezer házgyári lakás, ugyanakkor megsemmisült egy termékeny történelmi kor majdnem teljes épített öröksége. Mutatóban néhány megmaradt.

A maradék sorsa sem volt veszélyektől mentes, és még ma sem az. Az 1990-es évek gazdasági átalakulása sem kedvezett minden esetben az elődeinktől ránk maradt épített örökségnek.

A kiürült 19. századvégi Budai úti laktanyaváros mives épületei az eredeti funkciójukra feleslegessé váltak. Hasznosításuk jó darabig gondot okozott a városnak. Bár azóta több épület sorsa – méltó hasznosítással és igényes helyreállítással – jóra fordult, volt, amit gazdasági érdekből elbontottak, és van, ami az értékessége ellenére még 30 év elteltével is üresen táng, vagy méltatlan módon használva vegetál.

A Viziváros volt a helyszíne a 19–20. század fordulóján Székesfehérvár „kései ipari forradalmának”. Az 1870-es évektől kezdve épült fel az akkor még külső területnek számító vizivárosi major helyén a város ellátását biztosító gázgyár, villanygyár, majd a vízmű telephelye, szomszédságában az első magyar autómobil legyártó kis műhellyel és az Első Székesfehérvári Gőzhengermalommal. Majd mindegyik épület a város rendkívül értékes ipartörténeti kincse. Ám a technika rohamos fejlődése ma már mást igényelne, épületben, technológiában és helyszínben egyaránt. Némelyik építmény az értékes berendezésével együtt évtized óta üresen, gazdátlanul áll. Mindez ma már Székesfehérvár közepében jelen komoly gondot, a város lehetőségei és a hatalmas örökség szempontjából egyaránt.

No és a mai békés kor sem olyan ártatlan, mint amilyennek látszik...

A polgári korban épült és továbbra is magántulajdonban maradt értékes lakóházakat, ha méltó módon használják, értékelik, gondozzák, akkor szerencsésen tovább gazdagítják az utókor számára fennmaradt örökségi állományt. Ha az anyagi lehetőségek, vagy a jóízlés hiányában, közömbösségből vagy tudatlanságból nem őrzik értékeit, akkor csak egy lesz a kopott, öreg, régi házak között. Más esetben túlgondozva, behőszigetelt tarka homlokzattal, műanyag ablakkal korszerűsítve, felismerhetetlenül kortalanná, sematikussá válik a jobb sorsa érdemes polgári ház. Más esetben csillogó üzletportálokat belevágva a falba és harsogó reklámokkal eltakarva a maradékot, már eszünkbe sem jut, hogy egy örökségi érték előtt állunk. Az értéket hordozó intézményépületek felújítása esetében is izgulhatunk, hogy milyen értékörző szemlélet győzedelmeskedik a beruházó és a tervező hozzáállásában. Vagy az egészhet úgyis majd a kivitelező feltételei döntenek el...

Reménykedünk, hogy a helyi védelem eszközei segítenek a felismerésben és a megőrzésben.

III. 4/5.3. VIZIVÁROS helyi védett építészeti örökségi értékek

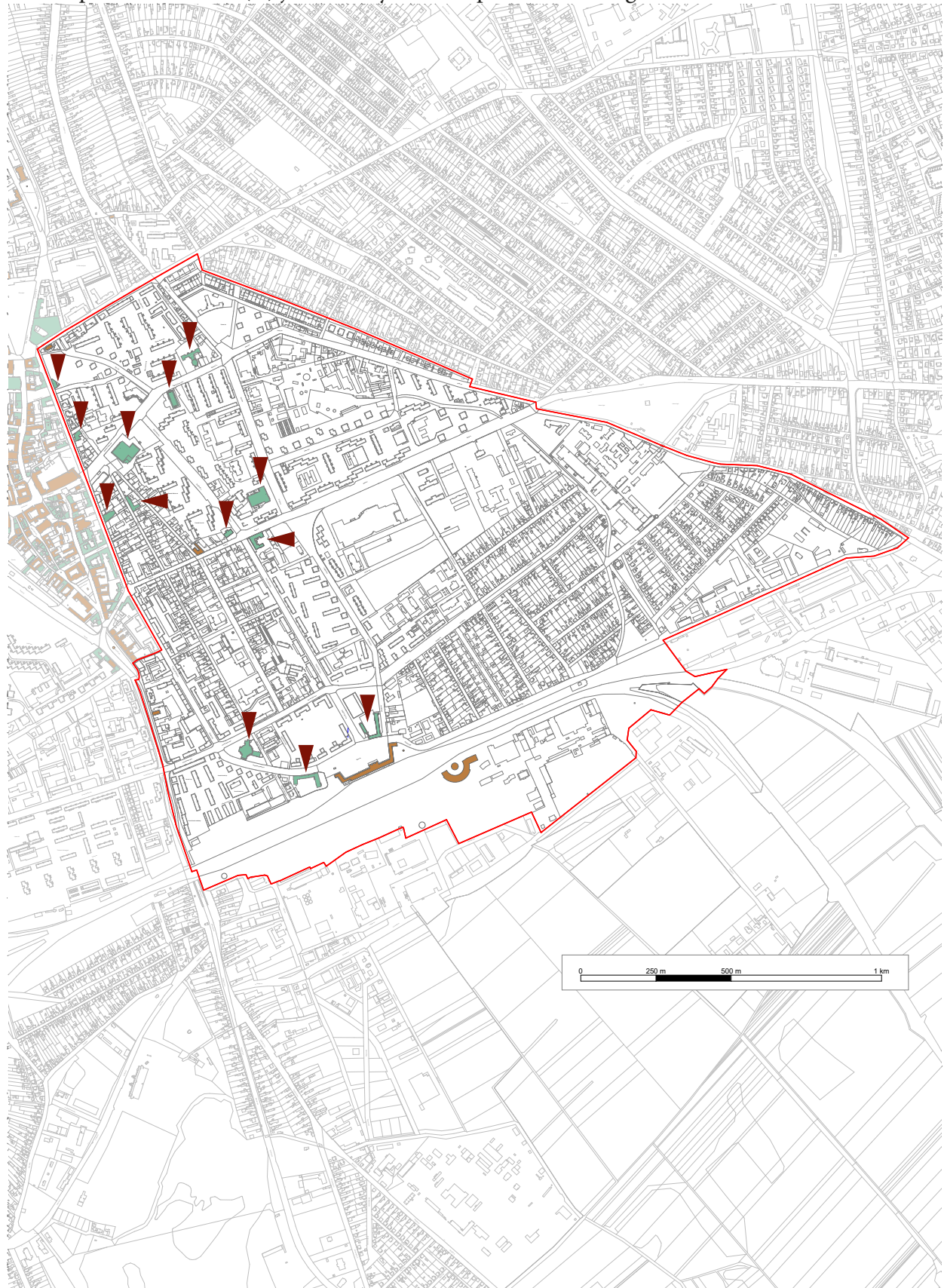

Viziváros a lottóház 10. emeletéről

III. 4/5.3.1. VIZIVÁROSOS helyi védett értékek térképe

A térképen zöld kitöltés (●) jelöli a helyi védett építészeti örökségeket.

III. 4/5.3.2. VIZIVÁROS helyi védett értékek ismertetése

BÉKE TÉR 4.

HRSZ: 900

KODÁLY ZOLTÁN ÁLTALÁNOS ISKOLA, GIMNÁZIUM

VV

BUDAI ÚT 32.

HRSZ: 8696

PÉNZINTÉZET, egykori KÚRIA

VV

BUDAI ÚT - DEÁK FERENC UTCA 2.

HRSZ: 856

MEGYEI RENDŐR-FŐKAPITÁNYSÁG (volt Szabó-palota)

VV

GÁZ UTCA 19.

HRSZ: 8694/2

SPORTCENTRUM

VV

PROHÁSZKA OTTOKÁR UTCA 71.

HRSZ: 595

VASVÁRI PÁL GIMNÁZIUM

VV

III. 4/5.3.2. VIZIVÁROS helyi védett értékek ismertetése

PROHÁSZKA OTTOKÁR UTCA

HRSZ: 614

PROHÁSZKA OTTOKÁR KATOLIKUS TEMPLOM

VV

RÁKÓCZI ÚT 3-5.

HRSZ: 8743

SKÁLA ÁRUHÁZ

VV

RÁKÓCZI ÚT 25.

HRSZ: 8865/15

TECHNIKA HÁZA

VV

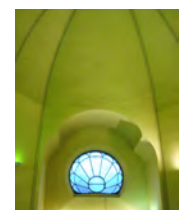

RÁKÓCZI ÚT 30.

HRSZ: 8832

JÉZUS SZÍVE TEMPLOM

VV

TÁVÍRDA UTCA 4-6.

HRSZ: 484/1

TÁVÍRDA UTCAI ORVOSI RENDELŐ

VV

III. 4/5.3.2. VIZIVÁROS helyi védett értékek ismertetése

VÁRKÖRÚT 2.

HRSZ: 8788

LAKÓHÁZ, ún. „VASALÓ-HÁZ”

VV

VÁRKÖRÚT 14-16.

HRSZ: 8766

BRUNSZVIK TERÉZ ÓVODA

VV

VÁRKÖRÚT 32.

HRSZ: 465

LAKÓHÁZ, volt KÖZTÁRSASÁG MOZI, ÁTALAKÍTÁS ALATT

VV

III. 4/5.3.2. VIZIVÁROS helyi védett értékek ismertetése

HELYI TERÜLETI VÉDELEM

A TÖRTÉNETI BELVÁROS KAPCSOLÓDÓ TERÜLETE – a 2019-ben hatályon kívül helyezett HÉSZ 2. számú melléklete és a Terv B.4.2. ÉS B. 4.4. szelvényei figyelembevételével

A hatályon kívül helyezett HÉSZ a 2010-ben készült Kulturális Örökségvédelmi Hatástanulmány alapján készült. Mivel a fenti mellékleteket tartalmazó Szabályozási Terv „hatályon kívül helyezve 2019. augusztus 11-én”, ezért a 2010-es tanulmány 5. VIZIVÁROS és 7. BÜRTELEP... c. kötetek értékelése szerinti szempontokat közöljük.

Ezen belül az alábbi területrészek állnak helyi területi védelem alatt:

- A Prohászka út két oldalán elhelyezkedő 1952–54-ben korai modern és szocreál stílusban épült lakóházak területe és az utcaképe,
- A Várkörút déli része, a többszintes házak sora a magas színvonalú fehérvári eklektikus és modern építészet kiemelkedő alkotásai. A páratlan oldalon Romkerttől a Budai útig, a páros oldalon a Rákóczi úttól a Budai útig terjedő szakaszokon az utcakép,
- A Budai út hagyományos beépítésű, a Várkörút és József utca – Deák Ferenc utca közötti összefüggő szakasza, örökségi értéket képvisel. Mindkét oldala utcaképe,
- A Kégl György utca mindkét oldalának utcaképe a Kempelen tértől a Budai útig,
- A Károly János utca mindkét oldalának utcaképe a Budai úttól a Munkácsy Mihály utcáig,
- A Gyümölcs utca mindkét oldalának utcaképe a Budai úttól a Munkácsy Mihály utcáig,
- Móricz Zsigmond utcai keleti házsor – Alsó –, és Felső–Királysocki szabadonálló modern bérházak együttese, az 1920-as évekből, homlokzati kialakításuk utcafépi megjelenésük,
- Móricz Zsigmond utcai nyugati házsor – Felső–Királysocki zárt sorú bérházak az 1940-es, évekből
- Széna téri villasor, 1920-as években vitézi házhelyeken épült modern emeletes villák,
- A Jézus Szíve templom kiemelkedő örökségi értéket képvisel. A templom körüli épületek a Mancz János óvodával együtt értékes építészeti együttest alkotnak, melynek jelentőségét növeli, hogy egyike az egykori Viziváros kevés számú megmaradt épített örökségi elemeinek.

A területek, épületegyüttese, épületcsoportok örökségi értékeinek meghatározása a 2010-ben készült Kulturális Örökségvédelmi Hatástanulmány – VIZIVÁROS kötetében részletes leírással és bőséges fotóanyaggal megtalálhatók, a hozzáfűzött megállapítások továbbra is érvényesek.

III. 4/5.3.3. VIZIVÁROS helyi védelemre javasolt örökségi értékei

A 2010-ben készült hatástanulmányban egyedi védelemre javasolt épületek nagy része ma helyi védelem alatt áll. A továbbiakban az alábbi elemek kapnak javaslatot:

A. HELYI EGYEDI VÉDELEM:

ÉPÜLETEK

RÁKÓCZI ÚT 2. - VÁRKÖRÚT SAROK

HRSZ: 8760

LAKÓHÁZ

Egyemeletes eklektikus lakóház, 19. század végén épült. Rákóczi úti főhomlokzatán, alul üzletportálokkal. A homlokzat alsó sávjában armirozott, az emeleten félköríves ablakok készültek. Az udvari főbejárat felett nagyméretű, faragott léces, ácsolt zárterkély. A kerítésvonal letört sarkában különálló kis üzlet-étkezdé áll, hajdan újságosbódé volt. Különösen szép a kovácsoltvas utcai kerítése.

RÁKÓCZI ÚT 4.

HRSZ: 8761

LAKÓHÁZ ÜZLETEKKEL

Egyemeletes magastetős, eredetileg lapostetős modern saroképület, 1937-ben épült Hübner Tibor terve szerint, Bauhaus ízű stílusban. Székesfehérvár egyik legérettebb modern épülete. A 70-es években erősen átalakították. A változtatás a földszinti üvegportálokat és az emeleten egykor vízszintes sávban összefogott ablaksort érintette.

SZEKFŰ GYULA UTCA 3.

HRSZ: 8797

EGYKORI VITÉZI SZÉKHÁZ

Az eredeti modern, tagolt tömegű épület két emeletes és egy földszintes összekötő szárnyból áll, 1940-43-ban épült, Schmidl Ferenc terve alapján, novecento stílusban. Jellegzetessége az árkádos kialakítású udvari lépcsőháza. Az eredeti funkciójában töltött rövid életszakaszában számos nagyszabású rendezvény, társasvacso-ra színhelye volt. Földszintjén működött a Hétvezér-étterem. A belsejt díszítő Aba Novák pannók elpusztultak. Később az eléje épült Szakszervezeti Székház részeként hasznosították. Ma magántulajdon.

SZÉNA TÉR 10.

HRSZ: 8869

ÁLTALÁNOS ISKOLA, volt KÖZPONTI ELEMI ISKOLA, majd MÁJUS 1. TÉRI SKOLA

Az állatvásár kitelepítésével a hajdani belváros közeli vásártér teljesen megszűnt. A háromszögű tér rendezése, parkosítása után, annak súlypontjában kapott helyet az iskolaépület, szépen illesztett erre a helyszínre Szimmetrikus szerkesztésű, enyhén ívelt főhomlokzatú, több szárnyból álló, elegáns épület 1938-ban épült Thomas Antal terve szerint. A ház egykor magastetős volt, a tető a háborúban leégett, jelenleg lapostetős, Kőlabazattal, sötét klinker-burkolattal, betonpárkányokkal készült, hosszú ablakmezőkkel, a főhomlokzat előtt széles, fedett bejáróval. Az iskolaépület kiemelkedő örökségi értéket képvisel. Kifogástalan telepítése, szépen megkomponált tömegalakítása és magas színvonalú építészeti kialakítása miatt helyii védelme javasolt.

RÁKÓCZI UTCA 28.

HRSZ: 8810

MANCZ JÁNOS ÓVODA

Földszintes, L alakú, szerény eklektikus épület, 1904-07 között épült. Sarkán az alapító Mancz János portrédomborműves emléktáblája (Havranek Antal) Többször átalakították. A Jézus Szíve templom környezetének fontos eleme. Mancz János (1818-1896) uradalmi gazdatiszt volt, a Felsővárosban élt. Feleségével több közjóléti és közművelődési intézményt támogattak. Végrendeletében hatalmas összeget hagyott egy Vizivárosban létesítendő alapítványi óvodára, ahová *ingyen kell felvenni a városi tanítók és szolgálk gyermekeit.*"

III. 4/5.3.3. VIZIVÁROS helyi védelemre javasolt örökségi értékei

BUDAI ÚT - KIRÁLY SOR SAROK

HRSZ:8505/7

BUDAI ÚTI VÁMHÁZ ÉS KÖRNYÉKE

Két fontos út hegyesszögű kereszteződésében egy háromszög alakú területen található a város 3 megmaradt 19. századi vámházának egyike. A teljes sarokbeépítés építészettörténeti kutatása, értékelemzése szükséges. Mai felújítása során stílusától idegen homlokzatszínezést kapott. Helyi védelme feltétlenül javasolt

KIRÁLY SOR

EGYKORI BORY-GYÁR LAKATOS MŰHELYCSARNOKA

A 19. század végén létesült a Major utcában egy kis lakatosműhely, ez lett a hajdani tulajdonos elnevezésében „automobilgyár”, ahol a század első évtizedében Bory József megalkotta az első magyarországi kisautó típust. A Bory-féle lakatosüzem eredeti nyeregtetős csarnoképülete építészeti, helytörténeti és ipartörténeti értéket képvisel, helyi egyedi védelemre javasolt.

KIRÁLY SOR

AKÓTS JÁNOS ÁVROSI GŐZMALOM, ma TANMALOM

A városkép egyik emblemikus tömegű, különleges épülete, amely 1918-ban épült Kracker Pál terve szerint, a kivitelező Péntes Imre volt. Akóts János családja számára a környéken több malmot is birtokolt (pl. Enying), ezt a malmot 1950-ben átadta Gyula testvéreinek. Az államosítás után a Gabonaforgalmi Vállalathoz került, ők bővítették tovább. 1968-ban ide helyezték Budapestről a molnárképzést. 1993-ban a Cerbona vállalatától önkormányzati tulajdonba került, azután a Szent István Mezőgazdasági Szakiskola üzemelteti oktatási célra.

Az Akóts-féle malom rendkívüli örökségi értéket képvisel. Jó állapotban lévő különleges építészeti és szerkezeti értékei, kifogástalanul működő eredeti berendezései ipartörténeti értéke miatt legalább helyi védelemre javasolt, a műemléki védelem sem kizárt.

BÉKE TÉR 4.

KODÁLY ZOLTÁN ÁLTALÁNOS ISKOLA ÉS GIMNÁZIUM ÚJABB SZÁRNYA

Az épület 1942-43-ban épült, Béke térre néző, Széll László által tervezett novecento stílusú szárnya (egykori Horthy Miklós Állami Polgári Fiúiskola) már helyi védelem alatt áll. A modern József utcai szárny 1958-ban épült Pordán H. Ferenc terve alapján. Ma is frissnek ható, örökérvényű modern építészeti értéke miatt helyi egyedi védelemre javasolt.

MÁRTÍROK ÚTJA 2.

HRSZ: 903/4

EGYKORI VASÚTI CASINO

Emeletes saroképület, Kotsis Iván (1889-1980) építész, egyetemi tanár terve alapján készült 1938-ban, novecento stílusban. Igényesen megkomponált épület, dekoratív részletekkel, szép láncolatot képez a Béke tér hasonló korban és stílusban épült épületeivel Míves sarokerkélye jellegzetes motívum. Beforduló udvari épületszárnyával együtt építészeti értékei miatt helyi védelemre javasolt.

DEÁK FERENC UTCA 43.

HRSZ: 607

LAKÓHÁZ

Háromszintes sarokház a Béke tér és a Deák Ferenc utca találkozásánál, a vasúállomáshoz közeli keretes beépítésnek a háborút követő években megépült első és legértékesebb épülete. A ma már magas színvonalúnak elismert korai szocreál stílusnak az eredeti állapotában megtartott, igényes, dekoratív részleteket hordozó öröksége. Homlokzatán helyezték el Nagy Benedek szobrászművész Deák Ferencet ábrázoló domborművét. Az épület helyi védelme feltétlenül javasolt.

III. 4/5.3.3. VIZIVÁROS helyi védelemre javasolt örökségi értékei

VAGON KFT. TERÜLETÉN

HRSZ: 7671/14

- KOVÁCSMŰHELY (HRSZ: 7671/14)
- KAZÁN-, ÉS SZERKOCSIJAVÍTÓ MŰHELY – MAI FEZEN-CSARNOK (HRSZ: 7671/13)
- MŰHELYFŐNÖKSÉG (HRSZ: 7671/14)

Mindhárom mives téglarchitektúrájú épület a magyar vasúti hálózat 1900-as évek eleji nagy fehérvári beruházásának utolsó tanúja, amelyek a világháborús szőnyegbombázások pusztítását is túlélve máig megmaradtak. Ma már unikális vasúttörténeti ritkaságok.

• TANONCISKOLA (HRSZ: 7671/14)

Az 1940-es évek elején épült Bauhaus jellegű stílusban, Molnár Tibor (1904-1990) építész kézjegyét viseli.

EGYÉB ALKOTÁSOK

BÉKE TÉR

HRSZ: 596

"GOMBA" ÁRUSÍTÓHELY

A jellegzetes, ovális tömegű szabadtéri árusítóhely az 1950-es évek óta, az állomás előtti tér szerves tartozéka, szimbólum értékű, a téren belül áthelyezhető. Helytörténeti értéke miatt helyi egyedi védelemre javasolt.

KASZAP ISTVÁN UTCA

"POSTÁS" SZOBOR

Soproni Stöckert Károly „Rákóczi postás legénye” című alumínium szobra 1958. óta a vasútállomáson, a korábbi postahivatal mellett állt. A postások kezdeményezésére az közelben épült új 2. sz. Postahivatal és Postafeldolgozó Üzem (vasúti posta) modern épülettömbje előtti téren állították fel 2007-ben. A szobor párjának tekinthető Kóthay Nándor „Pályamunkás” című alkotása, mely jelenleg a vasútállomás keleti oldalán áll.

KIRÁLYSOR

ÚTMENTI KERESZT

A Királysor és Major utca sarkán álló 1926-ban felállított útmenti kereszt helyi egyedi védelemre javasolt.

Megjegyzés:

Az alábbi elemek nem szerepelnek a ma érvényes. 7/2018 (IV. 23.) önkormányzati rendelet 2. sz. mellékletében, a Szabályozási Terv (hatályon kívül helyezve 2019. augusztus 11-én) B 5.1. sz. szelvényén jelölésük még helyi egyedi védelmet jelzett. Részletes bemutatásuk a 2010-ben készült Kulturális Örökségvédelmi Hatástanulmány 7. BÜRTELEP, VASÚTVIDÉK, TÓVÁROS és környéke c. kötetben található.

Helyi egyedi védelmük változatlanul javasolt.

Megyei Szent György Kórház, Seregélyesi út 3. (8447), az 1900-1943 között épült 8 pavilonja

Egykori Budai úti Gyalogsági laktanya, (8483/10.) Az 1903-ban készült 4 megmaradt épülete helyi egyedi védelemre javasolt.

Az egykori katonai élelmezési raktár, Hadiárva utca (8451/11,12) az 1905-35-ben épült 4 korai épülete helyi védelemre javasolt.

III. 4/5.3.3. VIZIVÁROS helyi védelemre javasolt örökségi értékei

B. HELYI TERÜLETI VÉDELEM:

BÉKE TÉRI LAKÓTELEP ÉS PARKJA – KODÁLY ISKOLA ÉS KATONAI TEMETŐ TERÜLETE

A hajdani Méntelep területe ma a II. világháború utáni években felépült keretes beépítésű lakótelep szocreál stílusban megvalósult 3-4 szintes épületek egységes arculatú, harmonikus együttese. Értékét kiemeli a közepén megmaradt hatalmas park. Az egykori Lövölde-kert helyén ma iskola és szovjet katonai temető található. A terület örökségi értékét fokozza a műemléki vasútállomás, és a műemléki környezetként javasolt Béke tér szomszédsága. Helyi területi védelme feltétlenül javasolt.

BÚR-TELEP, BEM JÓZSEF UTCA

Utcaképei, arculata helyi területi védelemre javasolt.

Egykori BUDAI ÚTI GYALOGSÁGI LAKTANYA

Teljes területe (8483/10,...) helyi területi védelemre, javasolt.

KANDÓ KÁLMÁN MŰSZAKI FŐISKOLA és GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN KÖZÉPISKOLA, egykori HADIÁRVA INTÉZET

Az épületegyüttes területe, Budai út 45. (8482/1) helyi területi védelemre javasolt.

Megjegyzés:

A Vizivárosban a 19. század utolsó évtizedeiben létrehozott városi közüzemi telephelyek területeire és korai épületei örökségi értékeinek védelmére vonatkozó javaslatunkat a kötet 4./7. Értékvédelmi terv c. fejezetében adjuk közre.

III. 4/6. VIZIVÁROS hatásvizsgálat

ELEMZŐ VIZSGÁLAT A VASÚTÁLLOMÁS ÉS KÖRNYEZETÉBEN TERVEZETT VÁLTOZÁSOK ÖRÖKSÉGVÉDELMET ÉRINTŐ HATÁSAIRÓL

Székesfehérváron a 19. század derekán a vasúti közlekedés bevezetése és a vasútállomás megvalósítása nem csupán a város, hanem az egész Kárpát-medence vasúthálózatának kiépítésében nagy jelentőséggel bírt. A városból a különböző fontos európai központokat összekötő érkező-kiinduló vasútvonalak néhány évtized alatt történt kiépülésével Székesfehérvárt a Dunántúl kiemelkedően fontos vasúti csomópontjává fejlesztették. Kezdetből fogva nagy személy-, és teherforgalmat bonyolított le. Nem sokkal az első vonat kigördülése után 1861-ben 12 állásos fűtőház épült a Déli Vasút Fehérvárra helyezett gőzmozdonyainak ellátásához, majd elkészült 22 állásos körfűtőház is, amelyhez nagyméretű fordítókorong is tartozott. A székesfehérvári üzem volt a Déli Vasút társaság egyetlen magyarországi karbantartó-javító műhelye a, a későbbi MÁV Járműjavító Üzem elődje. A századfordulón 520 munkást, 1922-ben már 900 főt foglalkoztattak. Székesfehérvár jelentőségét csak fokozta, hogy a műhely mellett tanonciskola is működött. A személypályaudvar mellé az 1920-as évek végén új teherpályaudvart alakítottak ki.

A vasút kiépítése Székesfehérvár történelmi városszerkezetében is komoly változokat eredményezett. A kezdetben még külvárosi telepítésű indóház néhány évtized alatt egyre fokozottabban vonzotta maga felé a város, ezen belül a korábban néptelen Viziváros déli irányú terjeszkedését. A vasút építése és üzemeltetése által foglalkoztatott nagylétszámú munkás-, és tisztviselőréteg számára egyre több telepszerű lakás építése vált szükségessé. A város lakosszáma néhány év alatt jelentősen megemelkedett. Azonban a vágányhálózat javarészáéne és a vasúti épületeknek kelet-nyugati irányú tengelyre fűzése valójában kettészelte a várost, így a déli részek – Váralja, Alsóváros, Sóstó, Maroshegy – fejlesztése számára ez komoly akadályt jelentett.

Székesfehérvár észak-déli irányú közúti hálózata – a mai napig is – mindössze két ponton keresztezi akadálytalanul, eltérő szintben a vasútvonalakat. A Széchenyi úton a vágányok alatt halad a gépkocsiforgalom az Alsóváros, az M7 autópálya és tovább Sárbogárd felé, míg Maroshegy irányába közúti felüljáró hídon vezet át a Balatoni út.

A városi és megyei közlekedés évtizedek óta húzóó és máig megoldatlan komoly hiányossága a vasútállomás, valamint a belvárosi helyközi és távolsági autóbuszpályaudvar közötti nagy távolság.

E két anomália közel egyidejű megszüntetését szolgálja a közeljövőben tervezett nagyberuházás, az intermodális csomópont kialakítása a vasútállomás környezetében és ehhez kapcsolódóan egy közúti felüljáró hídrendszer megépítése a vasút felett, a Mártírok útjáról a Váralja felé, ami a déli területek feltárását is elősegíti.

A tervezett beruházás megismerését szolgálta a Székesfehérvár honlapján megtalálható „Székesfehérvár Megyei Jogú Város Településrendezési eszközeinek módosítása Székesfehérvár MJV Intermodális csomópont területére, valamint a déli összekötőút (o.ütem) – Mártírok útja, tervezett közúti felüljáró és Újváralja sor – területére vonatkozóan, a településfejlesztési koncepcióról, az integrált településfejlesztési stratégiáról és a településrendezési eszközökről, valamint az egyes településrendezési sajátos jogintézményekről szóló 314/2012. (XI.8.) Kormányrendelet 40.§ szerinti tárgyalásos eljárás keretében” című, véleményezési eljáráshoz készült dokumentáció.

A tervezett megoldás érinti az érvényben lévő HÉSZ listájában, valamint a területre vonatkozó hivatalos országos nyilvántartásban feltüntetett azon örökségi védelem alatt álló elemeket, amelyek a vasútállomáshoz kapcsolódnak.

III. 4/6. VIZIVÁROS hatásvizsgálat

A MŰEMLÉKI VÉDELEM MEGLÉVŐ ÁLLAPOTA

MŰEMLÉKI ÖRÖKSÉGI ÉRTÉKEK

1. A Székesfehérvár Megyei Jogú Város Helyi Építési Szabályzatáról szóló 17/2019. (VII.12.) önkormányzati rendelet (egységes szerkezetben a 27/2019.(XII.3.) önkormányzati rendelettel, hatályos 2019. december 4-től), HÉSZ szerint: **(lásd 1. ábra)**

2. Táblázat –a HÉSZ alapjául szolgáló 2017. évi hivatalos nyilvántartás alapján:

Sorszám	Törzssz.	Azonosító	Cím	Név	Védelem	Bírság kat.	Helyrajzi szám
2	11552	17756		Vasútállomás felvételi épület	M	I.	7671/18
3	11552	17758		Pályamunkás c. szobor	M	I.	7671/18
4	11552	17759		Járműjavító műhely épülete	M	I.	7671/10
5	11552	17760		Mozdonyfordító korong	M	I.	7671/10
8	11552	18587		MÁV-pályaudvar (vasútállomás) műemléki környezete	MK	-	7671/9 7671/10 7671/18
266	11552	13809		MÁV-pályaudvar (vasútállomás)	M	I.	7671/10 7671/18

3. Műemléki örökségi értékek a 2020. 12. 30-i hivatalos nyilvántartás szerint:
Országos Építésügyi Nyilvántartás – <https://oroksegvedelem.e-epites.hu/>

HRSZ 7671/10

Megye	Település neve	Helyrajzi szám	Védettség jogi jellege	Azonosító	Védett örökségi érték neve
Fejér	Székesfehérvár	7671/10	műemlék	17759	Járműjavító-műhely épülete
Fejér	Székesfehérvár	7671/10	műemlék	17760	mozdonyfordító-korong
Fejér	Székesfehérvár	7671/10	műemlék	11552 (13809)	MÁV-pályaudvar (vasútállomás)
Fejér	Székesfehérvár	7671/10	műemléki környezet	18587	MÁV-pályaudvar (vasútállomás) műemléki környezete
Fejér	Székesfehérvár	7671/10	régészeti lelőhely	29118	Nova Villa

HRSZ 7671/18

Megye	Település neve	Helyrajzi szám	Védettség jogi jellege	Azonosító	Védett örökségi érték neve
Fejér	Székesfehérvár	7671/18	műemlék	11552 (13809)	MÁV-pályaudvar (vasútállomás)
Fejér	Székesfehérvár	7671/18	műemlék	17758	Pályamunkás c. szobor
Fejér	Székesfehérvár	7671/18	műemlék	17756	vasútállomás felvételi épülete (állomásépület)
Fejér	Székesfehérvár	7671/18	műemléki környezet	18587	MÁV-pályaudvar (vasútállomás) műemléki környezete
Fejér	Székesfehérvár	7671/18	régészeti lelőhely	29118	Nova Villa

III. 4/6. VIZIVÁROS hatásvizsgálat

HRSZ 7671/9

Megye	Település neve	Helyrajzi szám	Védettség jogi jellege	Azonosító	Védett örökségi érték neve
Fejér	Székesfehérvár	7671/9	műemléki környezet	18587	MÁV-pályaudvar (vasútállomás) műemléki környezete
Fejér	Székesfehérvár	7671/9	régészeti lelőhely	29118	Nova Villa

A TERVEZETT BERUHÁZÁS ÉS A MEGLÉVŐ ÖRÖKSÉGEK VÉDELMÉNEK KAPCSOLATA

A vasúti vágányoktól déli irányban elterülő állomásterületet (hrs: 7671/10) az intermodális beruházás csupán a keleti végében érinti, amennyiben a közúti felüljáró hídrendszer áthalad a vágányok, így a műemlék telkének egy vágányt kísérő, keskeny sávja felett. A felüljáró építésével kapcsolatos várható munkálatok azonban nem sértik az ingatlan által képviselt örökségi értéket. Az ingatlanon meglévő, egyedileg védett elemeket (járműjavító-műhely és mozdonyfordító korong) a beruházás munkálatai messze elkerülik. Az érintett területrészen semmilyen épület nem található.

A vasúti vágányoktól északra fekvő állomásterületet, az állomásépület telkének (hrs: 7671/18) nyugati részét a tervezett intermodális beruházás, a távolsági autóbussz állomás, a parkolóház, a kísérő létesítmények és az új közlekedési úthálózat közel teljes mértékben érintik.

Az ingatlanon jelenleg két egyedi műemléki védelem alatt álló objektum található, a vasútállomás épülete és a Pályamunkás szobor. A 2017-ben felújított vasútállomás felvételi épületében a tervezett beruházás során – az adatszolgáltatás szerint – csupán csekély mértékű, az épülettömeget, homlokzatokat nem érintő, elsősorban funkcionális változás tervezett. Az ennek érdekében szükséges átalakítások az oldalszárnyak egyes helyiségeiben várhatók.

A szobor továbbra is a meglévő helyén, az állomásépület keleti oldalszárnyához simuló, külső téren marad, amit a beruházás keretében kertépítészeti eszközöket alakítanak méltó környezeté. Az intermodális központ, a távolsági autóbussz állomás egy jelentős része az állomásépülettől északra, a város felé elterülő közterületen, a Béke téren (hrs: 596) kap helyet. Ez az ingatlan közvetlenül szomszédos a vasútállomás műemléki és műemléki környezeti védelmet élvező telkével, a hivatalos nyilvántartásban nem szerepel.

A vasútállomásnak a vágányhálózattal lefedett területe (hrs: 7671/9) a nyilvántartásban műemléki környezetként szerepel. A beruházás csak a keleti szélén, a közúti felüljáró hídrendszer megépítésével érinti a területet, de ez a beavatkozás örökségi értékében sérelmet nem okoz. Mindhárom ingatlan nyugati vége – a Széchenyi úti vasúti felüljáró közelében – része a régészeti nyilvántartásban 29118 azonosítószámú Nova Villa régészeti lelőhelynek.

JAVASLAT A MEGLÉVŐ MŰEMLEKI VÉDELEM MÓDOSÍTÁSÁRA

A tervezett beruházás a vasúti vágányoktól déli irányban elterülő állomásterületet (hrs: 7671/10) elenyésző mértékben érinti, ezért a telek jelenlegi műemléki besorolásának módosítása – egyéb szempontok híján – irrelevánsnak tekinthető.

Javasolt az ingatlanon meglévő egyedi védettségű műemlékek – a járműjavító műhelyépület és a mozdonyfordító korong – mellett további építmények, azaz a két víztorony műemléki védelme. Mindkettő a 20. század elején épült és túlélte a vasútállomásnak a világháborúban elszenvedett pusztulását. A védetté nyilvánítás célja a víztornyok építészeti, vasút-, és technikatörténeti értékeinek megőrzése.

A tervezett beruházás a vasúti vágányoktól északi irányban elterülő állomásterület (hrs: 7671/18) nyugati nyúlványát jelentős mértékben érinti, Mivel véleményem szerint a jelenleg üres, beépítetlen nyugati rész nem tartalmaz örökségi értéket, indokolatlannak tartom a védelmet egy olyan területen, melyet majd teljes mértékben az új beruházás létesítményei foglalnának el. Ezért javaslom

III. 4/6. VIZIVÁROS hatásvizsgálat

az ingatlan ésszerű megosztását, amely esetén a nyugati részen megszűnne a műemléki védelem. A megosztásról két alternatívára teszek javaslatot. (lásd: 2-3. ábra) Műemléki szempontból egyik sem sérti a továbbra is megtartott védett részek – az állomásépület és környéke – örökségi értékét. A fenti ingatlan keskeny keleti „nyúlványának” területe, a műemlék szobor köré tervezett parkon túl, szintén nem képvisel örökségi értéket, sem területében, sem elenyésző számú vasúti építményében. Indokolatlannak tartom a műemléki védettséget, ezért itt is javaslom a telek ésszerű megosztását.

A jelenleg műemléki környezet védettségű, vágányhálózattal fedett terület (hrs: 7671/9) örökségvédelmi besorolásának megváltoztatására nem teszek ugyan javaslatot, de egy esetleges módosítás – a közelmúltban megvalósított teljes mértékben felújított állapotra tekintettel – örökségi értéket nem sértene.

A műemléki környezet kontúrjának térképi jelölése a fentieknek megfelelően módosítandó.

JAVASLAT ÚJ MŰEMLEKI VÉDETT ELEMRE

A műemléki védettségre javasolt két víztornyon kívül, a vasútállomás felvételi épülete előtti közterület, a Béke tér (hrs: 596) műemléki környezeté nyilvánítása fokozottan javasolt.

Az állomás épülete előtt 1936-ban Hönsch László tervei alapján egységes arculatú, elegánsan megkomponált teret alakítottak ki. Ez nyújtotta az ideérkező számára az első benyomást Székesfehérvár városáról. A főbejárat előtti sáv a Püspökkúttal hangulatos és festői kert-építészeti-építészeti hangsúlyt adott az állomásépület kitért karnak szimbolizáló tömegének a Vizivárosból érkező, Deák Ferenc utcai tengely irányából. A háborús pusztítás után továbbra is igényes parkként állították helyre. Az 1970-es években mindez megszűnt. A vasútállomás előtt közel félévszázad óta sivár, lebetonozott helyi buszváró és parkoló térség foglalja el ezt a helyet, nélkülözve az elemi városképi, esztétikai és közösségi funkcionális elvárásokat.

Határozott véleményem szerint az állomás előtti térség szerves egységet képez a műemléki védettségű állomásépület szélesen húzódó, tagolt tömegével, dekoratív homlokzati kialakításával. Kompozíciós logikája emlékeztet a fővárosi Hősök tere, vagy a római Szent Péter tér kialakítására. Javaslatot teszek az állomás előtti tér (hrs: 596) műemléki környezet jellegű védelmére. A védetté nyilvánítás célja a tér városszerkezeti, városképi és esztétikai értékeinek visszanyerése, a műemlék állomásépület értékeinek kihangsúlyozására.

Szándékom szerint a fenti javaslatom nem akadályozza az intermodális központ egyes elemeinek – a műemlék érvényesülését szolgáló szempontok figyelembe vételével – a Béke téren történő elhelyezési lehetőségét.

HELYI ÉRTÉKEK VÉDELME

Az érvényben lévő HÉSZ szerinti helyi területi és egyedi értékek (lásd: 1. ábra) változatlan megtartásával az alábbi javaslatokat teszem (lásd: 2-3. ábra):

1. Javaslat a vasútállomás és Béke tér környezetében helyi egyedi védelemre:

- Vasvári Gimnázium Béke térre néző oldalszárnyát is (hrs: 595)
indok: megépítése óta egy egységet képez a már helyi védett Prohászka úti épület-szárnyal, a Béke teret keretező térfal szerves része
- Deák Ferenc u 43. sz. sarokház (hrs: 607)
indok: a II. világháború után a város legelső szoc. réal stílusban épült lakóháza, igényes, dekoratív homlokzati részletekkel
- Kodály Zoltán iskola Deák Ferenc utcai szárny az emeleti átjáróval
indok: a már helyi védelem alatt álló, Széll László álta tervezett épület „új” szárnya Pordán – H. Ferenc építész (1933–2001) 1958-ban megépült, ma is ma is modernnek, korszerűnek ható örökérvényű alkotása

III. 4/6. VIZIVÁROS hatásvizsgálat

- v. Vasúti Kaszinó, Mártírok útja 2 (hrsz: 903/4.) sarokszárnya
indok: 1940 körül épült, Kotsis Iván (1889–1980) tervei szerint, novecento stílusban. Igényesen megkomponált épület, dekoratív részletekkel, szép láncolatot képez a Béke tér hasonló korban és stílusban épült épületeivel
- „gomba” árusítóhely (hrsz: 596) az 1950-es évek óta, az állomás előtti tér szerves tartozéka, szimbólum értékű, a téren belül áthelyezhető

A védelem célja: a műemlék állomásépület, a szemközti térfal és az építészeti környezet alkotta tudatosan, igényesen megkomponált harmonikus egység visszaállítása és a városképi erények megőrzése

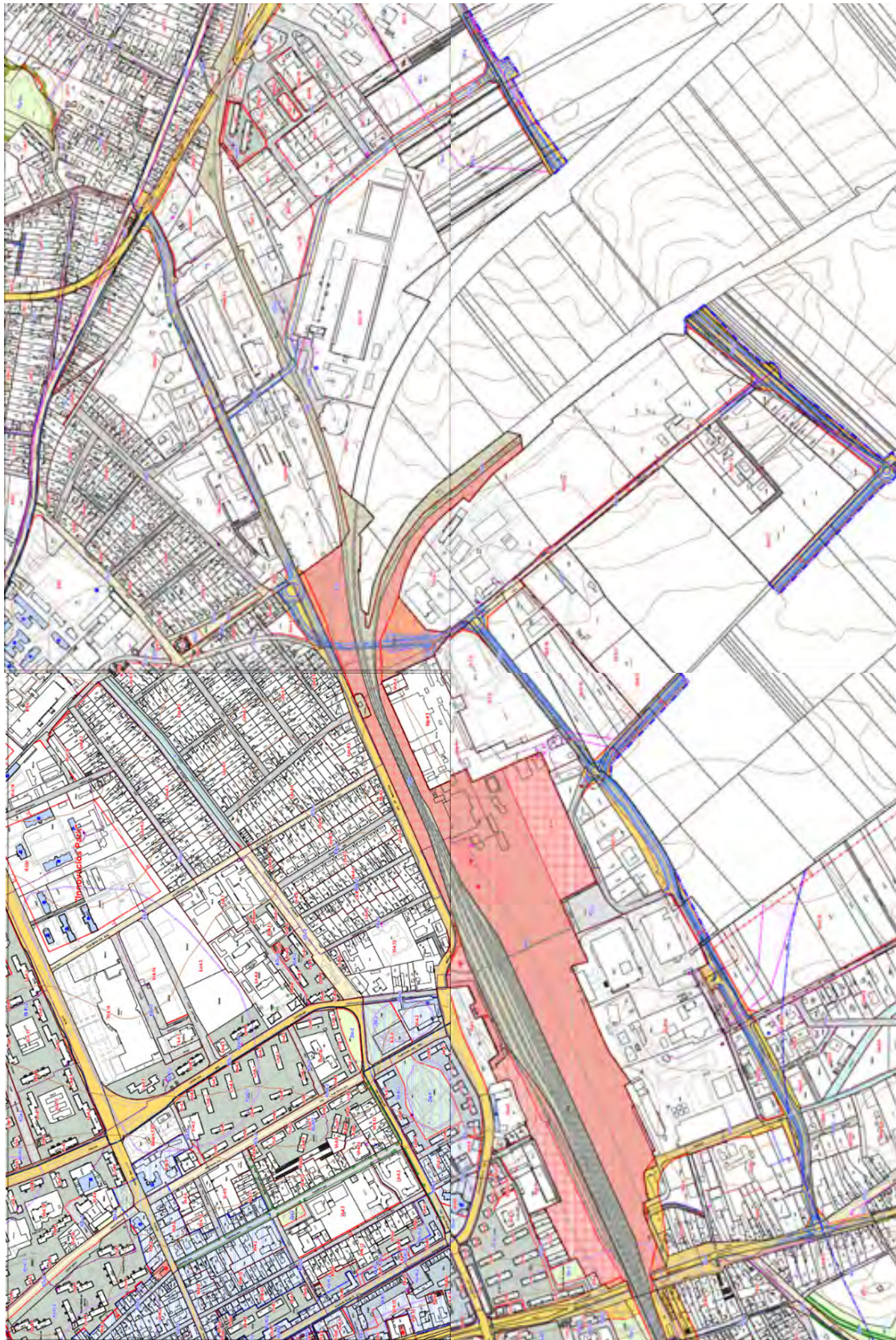
2. Javaslat a VAGON Kft területén helyi egyedi védelemre:

- Kovácműhely (hrsz: 7671/14)
- Kazán-, és szerkocsijavító műhely – mai FEZEN-csarnok (hrsz: 7671/13)
- Műhelyfőnökség (hrsz: 7671/14)
indok: mindhárom épület a magyar vasúti hálózat 1900-as évek eleji nagy fehérvári beruházásának utolsó tanúja, amelyek a világháborús szőnyegbombázások pusztítását is túlélve máig megmaradtak, Ma már unikális vasúttörténeti ritkaságok
- Tanonciskola (hrsz: 7671/14)
indok: az 1940-es évek elején épült Bauhaus jellegű stílusban, Molnár Tibor (1904–1990) építész kézjegyét viseli

Az épületek által képviselt építészeti, vasút-, és technikatörténeti, esztétikai és anyaghasználati értékek megőrzése

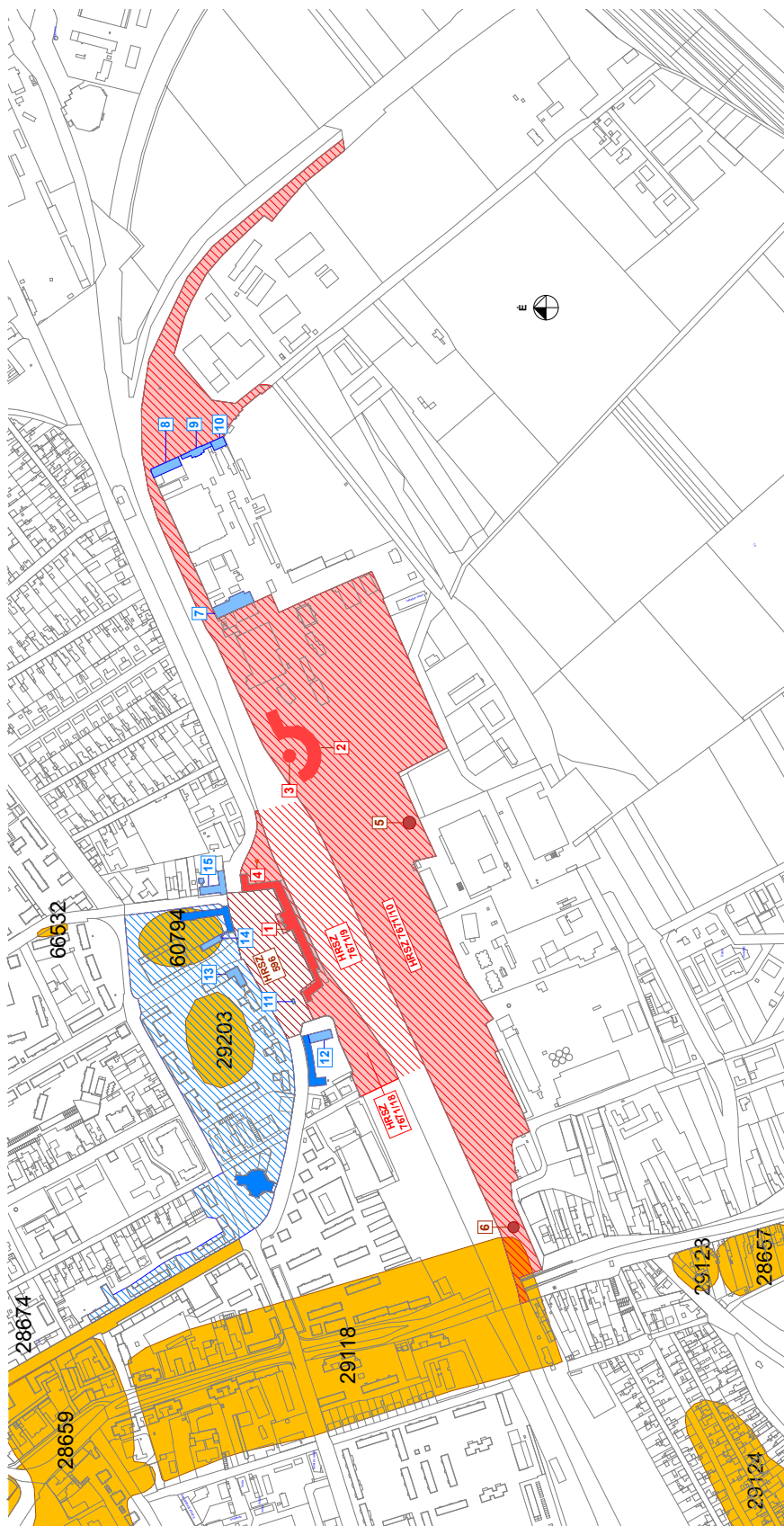
Ezen elemző vizsgálathoz részletes alátámasztó munkarész készült.

III. 4/6. VIZIVÁROS hatásvizsgálat

1. ábra: Az épített örökség jelenlegi védelme a vasútállomás és környékén - az érvényben lévő HÉSZ szerint

III. 4/6. VIZIVÁROS hatásvizsgálat

MŰEMLEK

1. állomásépület
2. járműjavító műhely
3. mozdonyfordító korong
4. Pályamunkás c. szobor

JAVASOLT MŰEMLEKI VÉDELEM

5. déli víztorony
6. nyugati víztorony

JAVASOLT HELYI EGYEDI VÉDELEM

- Vagon Kft. területén -

7. kovácsműhely
8. kazán- és szervizkocsi-javító műhely
9. műhelyfőnökség
10. tanonciskola

- Béke tér környékén -

11. „gomba” árúsítóhely
12. Vasvári Gimnázium oldalszárnya
13. Deák Ferenc utca 23. lakóház
14. Kodály Z. iskola Deák Ferenc utcai szárnya
15. v. Vasúti Kaszinó épülete

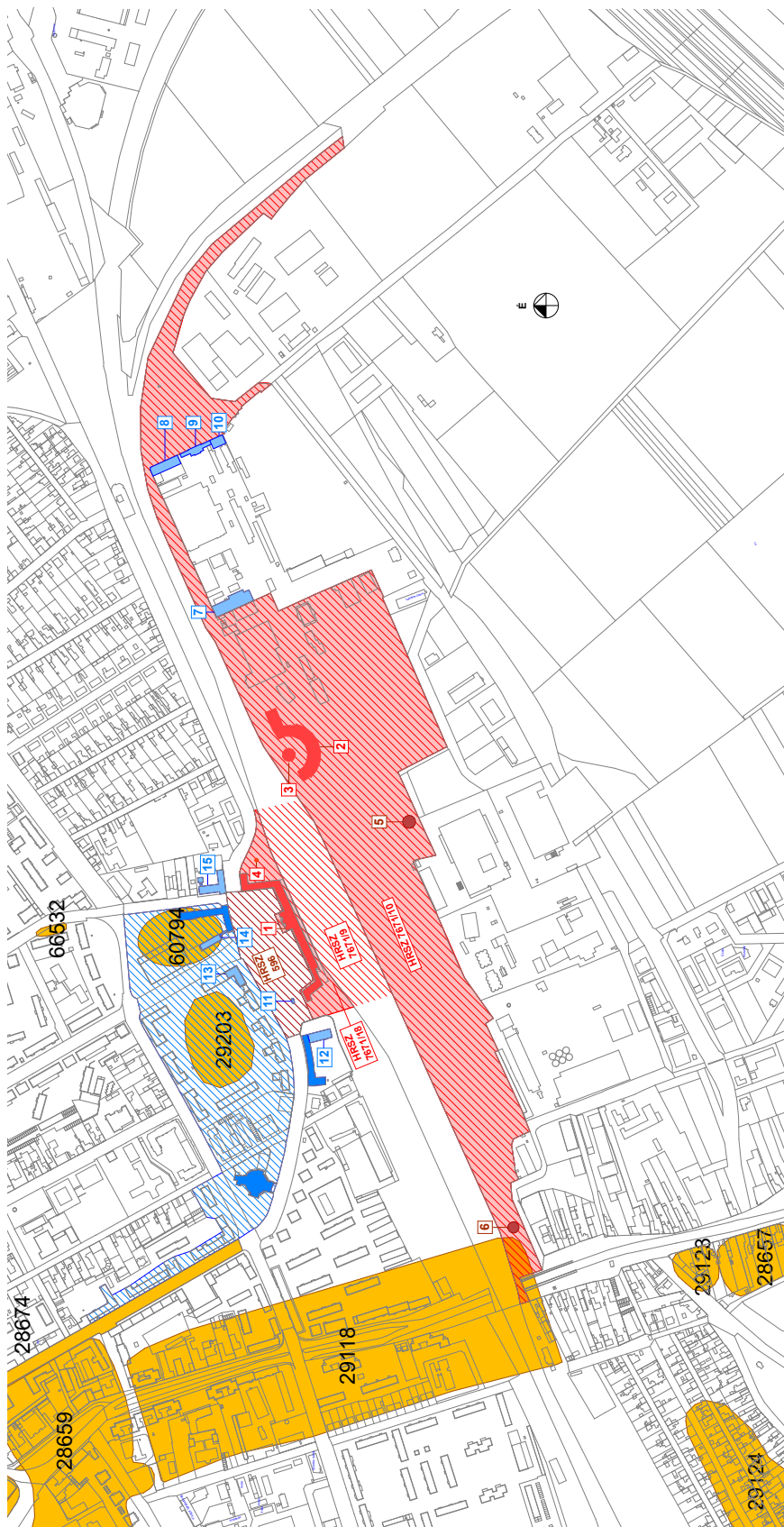
JELKULCS

- műemlék
- javasolt műemléki védelem
- meglévő helyi egyedi védelem
- javasolt helyi egyedi védelem
- műemlék telke
- műemléki környezet
- javasolt műemléki környezet
- helyi területi védelem
- régészeti lelőhely

2. ábra: Javaslat az épített örökség védelmének módosítására - 1. változat

III. 4/6. VIZIVÁROS hatásvizsgálat

MŰEMLEK

1. állomásépület
2. járműjavító műhely
3. mozdonyfordító korong
4. Pályamunkás c. szobor

JAVASOLT MŰEMLEKI VÉDELEM

5. déli víztorony
6. nyugati víztorony

JAVASOLT HELYI EGYEDI VÉDELEM

- Vagon Kft. területén -

7. kovácsműhely
8. kazán- és szervizkocsi-javító műhely
9. műhelyfőnökség
10. tanonciskola

- Béke tér környékén -

11. „gomba” árusítóhely
12. Vasvári Gimnázium oldalszárnya
13. Deák Ferenc utca 23. lakóház
14. Kodály Z. iskola Deák Ferenc utcai szárnya
15. v. Vasúti Kaszinó épülete

JELKULCS

- műemlék
- javasolt műemléki védelem
- meglévő helyi egyedi védelem
- javasolt helyi egyedi védelem
- műemlék telke
- műemléki környezet
- javasolt műemléki környezet
- helyi területi védelem
- régészeti lelőhely

3. ábra: Javaslat az épített örökség védelmének módosítására - 2. változat